

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра педагогіки і психології початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: ПСИХОЛОГО–ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Виконала:

Іщенко Поліна Ігорівна
магістрантка спеціальності
013 Початкова освіта
ОПП Початкова освіта

Науковий керівник:

ст. викладач **Шейко Г.Д.**

Допущено до захисту:

«___» _____ 2024 року

Завідувач кафедри

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Дата захисту: «___» _____ 20__ р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Глухів 2024 рік

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	10
1.1. Сутнісна характеристика інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами.....	10
1.2. Аналіз поглядів вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної науки про підготовку майбутнього вчителя початкових класів до інклюзивного освітнього процесу.....	16
1.3. Концептуальна характеристика особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання.....	24
Висновки до розділу 1.....	32
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	35
2.1. Формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.....	35
2.2. Діагностика психолого-педагогічної готовності майбутнього вчителя початкових класів до реалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами	39
2.3. Аналіз досвіду формування психолого-педагогічної готовності майбутніх вчителів початкових класів до реалізації інклюзивного навчання.....	52
Висновки до 2 розділу.....	59
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	

ВСТУП.

Актуальність теми.

Реформування національної системи освіти, що нині відбувається в Україні, актуалізує проблеми підготовки кадрів, здатних працювати згідно з новими методологічними орієнтирами, які окреслює Концепція Нової української школи. Серед них головне місце посідає інклюзивна освіта (ІО), яка виступає у якості освітнього шаблону, що базується на наступних світоглядних засадах соціальної інклюзії: рівноправність, доступність та забезпечення якості.

Концепція Нової української школи висуває якісно нові вимоги до професійної діяльності та особистості сучасного вчителя, в основу яких покладено принципи педагогіки партнерства та орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі. Головним завданням педагогіки партнерства є подолання безініціативності мислення педагогів, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу та, в кінцевому результаті, створення гуманного суспільства, позбавленого упередженості та штампів по відношенню до усіх його членів.

Також у Концепції НУШ окремо акцентовано увагу на впровадженні особистісно орієнтованої моделі освіти, заснованої на ідеології дитиноцентризму, сутність якої полягає у максимальному наближенні навчання і виховання кожної дитини відповідно до особливостей, здібностей і життєвих намірів. Особливої значимості педагогіка партнерства та ідея «дитиноцентризму» набуває у навчанні дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти.

Актуальність реалізації психолого- педагогічної підготовки у навчанні та вихованні учнів з особливими потребами в умовах освітньої діяльності є зумовленою багатьма чинниками. *По-перше*, за статистичними даними кількість дітей з особливими потребами помітно зростає. Ця проблема постає не тільки в нашій державі, а й у всіх країнах сучасного світу. До прикладу, в Україні дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку

понад 1 млн., а це становить приблизно 12% від загальної кількості дітей у державі. *По-друге*, на сьогоднішній день, в сучасній гуманістичній спільноті головним є те, що суспільство намагається дати кожному учневі максимально сприятливі умови для процвітання і життєдіяльності. Водночас, ми маємо можливість спостерігати зміну ціннісних орієнтацій в сучасній освіті, визначення різнобічності кожної дитини, спричинене зміною освітнього шаблону на гуманістичні рівні, що означає доступність освіти абсолютно для всіх.

У новій редакції Закону України «Про загальну середню освіту» наголошується на створенні належних умов для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами з урахуванням їх індивідуальних потреб в умовах інклюзивного навчання.

Однією з умов визначається надання психолого-педагогічних послуг дітям з ООП, які реалізуються працівниками закладу освіти (вчителями загальноосвітньої підготовки, асистентами вчителів, корекційними педагогами, практичними психологами) та фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів.

У зв'язку з цим набуває актуальності й проблема психологічної підготовки вчителів ЗЗСО до різних форм взаємодії з дітьми з ООП. Як свідчить практика у запровадження інклюзії у нашій країні, саме вчителі є ключовою ланкою у навчально-виховному процесі і мають бути найбільше підготовленими до реалізації тих завдань, які ставить перед ними інклюзивна освіта й Нова українська школа.

Розбудова інклюзивної освітньої системи потребує визначення методологічних засад підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю, які беруть безпосередню участь в організації і забезпеченні ефективного функціонування інклюзивного освітнього середовища (ІОС) на основі формування професійної здатності виконувати функції наставника, репетитора, ведучого й визначати індивідуальну освітню траєкторію дитини з особливими освітніми потребами (ООП).

Водночас, як засвідчує практика, готовність психолого-педагогічних фахівців до роботи в інклюзивному освітньому середовищі є вкрай недостатньою. Однією з очевидних причин є відсутність системної підготовки психолого-педагогічних кадрів у закладах вищої освіти до роботи в ІОС.

Актуальність підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах ІОС визначається, зокрема, такими факторами:

- прискорене впровадження інклюзивного навчання упродовж останніх років;

- недостатня обізнаність спеціалістів з методологічними засадами ІО, технологічними та методичними засобами впровадження інклюзивного навчання.

Відповідно до нормативно-правової бази поточна політика нашої держави щодо виховання дітей з особливими освітніми потребами визначається Конституцією України (ст. 46, 53, 49), Законом України «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні», Національною програмою «Діти України», Законом України «Про охорону дитинства» (ст. 24-34), державною Національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)» тощо. Важливими нормативно-правовими документами є Постанови Кабінету Міністрів України, а також Листи Міністерства освіти і науки України: «Про організацію інклюзивного навчання у середній школі» (від 18.05.2012 №1/9-384); «Про введення посади вихователя (асистента вчителя) в загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням» (від 28.09.2012 №1/9-694).

Така серйозна увага з боку Міністерства освіти і науки України недвозначно свідчить, що інклюзивна освіта, у тому числі її реалізація через індивідуалізоване навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами, є дуже важливою та надзвичайно необхідною в новій українській школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання проблеми формування готовності фахівців початкової освіти до організації індивідуалізованого навчання засвідчує, що питанням інклюзивної освіти займалася низка авторів, які розглядали різні її аспекти: філософія інклюзивної освіти та концептуальні аспекти інклюзивної освіти І. Зязюн, В. Кремінь, Н. Софій, Ю. Найда та ін.; вивчення проблем інклюзивного навчання та впровадження його в освітній простір (В. Бондар, Л. Даниленко, Е. Даніелс, М. Деркач, В. Засенко, А. Колупаєва, Ю. Найда, П. Придатченко, Т. Сак, Г. Сіліна, Н. Софійта ін.; аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інших країнах А. Колупаєва, Г. Нікуліна, П. Таланчук та ін.. Насамперед, у контексті дослідження нами концептуальних основ окресленої проблеми, теоретичну базу склали наукові погляди Б. Гершунського, Д. Гришина, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної щодо професійної компетентності педагога.

Тому, працюючи класоводом третього класу Вільногірського ліцею №5, найважливішим став вибір теми магістерської роботи **«Психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації інклюзивного навчання»**, будь-який майбутній спеціаліст тепер має отримати додатковий обсяг додаткових знань про особливі умови роботи з учнями в інклюзивному середовищі, а також особливості організації індивідуалізованого навчання та виховання.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-педагогічну підготовку майбутніх учителів початкових класів до реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми психолого-педагогічної готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності в

умовах реалізації інклюзивної освіти. Охарактеризувати сутність та структуру готовності.

2. Продіагностувати стан сформованості психолого-педагогічної готовності майбутнього вчителя початкової школи до реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

3. Розробити шляхи вдосконалення психолого-педагогічної готовності майбутнього вчителя початкової школи до реалізації інклюзивного навчання та перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження: психолого-педагогічна підготовка майбутніх педагогів початкових класів до реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – особливості психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації інклюзивного навчання.

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали: теоретичні положення про розвиток особистості та її формування в діяльності А. Асмолов, В. Бондар, І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Смірнов, С. Рубінштейн та ін.; теоретичні принципи підготовки вчителів початкових класів до педагогічної діяльності Г. Балл, А. Деркач, М. Дьяченко, Є. Ільїн, Л. Кандибович, В. Крутецький, А. Ліненко, С. Максименко, О. Мороз, В. Сластьонін та ін.; концептуальні положення інклюзивної освіти (Т. Loreman, В. Бондар, А. Колупаєва, Дж. Лупарт, С. Миронова, В. Синьов та ін.); сучасні наукові погляди щодо підготовки вчителів закладів загальної середньої освіти до реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами Ю. Бистрова, В. Бондар, І. Демченко, В. Коваленко, А. Колупаєва, О. Мартинчук, С. Миронова, В. Синьов, А. Шевцов, Д. Шульженко та ін.

Для вирішення поставлених завдань був використаний комплекс **методів дослідження:** *теоретичні* методи: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з метою визначення

середовища розробленості досліджуваної проблеми; аналіз та уподібнення різних поглядів учених для розробки структури психолого-педагогічної готовності майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами; *практичні методи*: анкетування, психологічні тестові методики для визначення рівня розвитку структурних компонентів психолого-педагогічної готовності майбутніх вчителів до інклюзивного навчання дітей з ООП; бесіда; статистичні: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення; методи математичної статистики.

Наукова новизна визначається тим, що розроблені критерії, показники та рівні психолого-педагогічної готовності майбутніх вчителів до реалізації інклюзивного навчання дітей з ООП; обґрунтовано систему роботи, спрямовану на формування психолого-педагогічної готовності майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання; шляхи вдосконалення психолого-педагогічної готовності та професійної компетентності майбутніх педагогів початкових класів.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає у розкритті змісту та сутності дослідження психолого-педагогічної готовності майбутніх вчителів початкових до реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами; підтримці особливостей впровадження індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами та важливості ключових компетенцій для майбутніх фахівців, які працюватимуть в інклюзивному класі; визначені проблеми реалізації підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації інклюзивного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Практична цінність полягає в тому, що результати нашого дослідження можуть бути використані педагогами-початківцями та педагогами-практиками при взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами в освітньому процесі .

Експериментальна база дослідження: Дніпровський фаховий педагогічний коледж іменні Олесья Гончара комунальний заклад вищої освіти Дніпровської академії неперервної освіти Дніпропетровської обласної ради і ліцей № 5, м. Вільногірськ, Дніпропетровської області.

Апробація матеріалів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднені на Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Психолого-педагогічний підхід у освітній діяльності дітей з особливими потребами» (1 листопада 2023 року, м. Вільногірськ).

Публікації з теми дослідження:

Іщенко Поліна Ігорівна Психолого–педагогічний підхід у освітній діяльності дітей з особливими потребами. *Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару «Психолого-педагогічний підхід у освітній діяльності дітей з особливими потребами» (1 листопада 2023 року, м. Вільногірськ).*

Структура дослідження. Магістерської робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.

1.1. Сутнісна характеристика інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами

У вітчизняних літературних джерелах та нормативно-правових актах з проблеми залучення дітей з психофізичними порушеннями до загальноосвітнього простору поняття інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання визначені наступним чином, а саме:

– *інклюзія* розглядається як об'єднана освітня система із наданням належної освіти всім учням; як повне залучення дітей з різним здібностями в усі аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших для дітей [2];

- *інклюзивна освіта* є освітньою системою, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [2];

- *інклюзивне навчання* також розглядається як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально пізнавальної діяльності таких дітей [3].

Метою інклюзивного навчання є покращання навчального середовища, в якому вчитель і учні відкриті до різноманіття, де гарантується забезпечення потреб учнів і повага до їх здібностей та можливостей бути успішними. Простими словами, інклюзія – це прагнення залучити й інтегрувати всіх людей і групи в діяльність, організації, політичні процеси і тощо, особливо

тих, хто перебуває у несприятливих умовах, постраждав від дискримінації або має обмежені фізіологічні можливості.

Інклюзію в Україні було експериментально утворено як альтернативу фаховій освіті під час виконання програми Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», що у 1999 р. була заснована Міжнародним фондом «Відродження». Поважне значення цієї програми полягало у впровадженні демократичних тенденцій в систему освіти, які реалізувалися шляхом притягнення дітей з особливими освітніми потребами і дітей національних меншин до закладів загальної середньої та дошкільної освіти України. Вже протягом довгого часу, весь західний світ просуває ідею всебічної інтеграції людей з особливими потребами в звичайне життя суспільства, оскільки, щорічно збільшується кількість дітей з особливими потребами. Зараз в нашій країні проживає більше 165 тисяч дітей-інвалідів віком до 18 років. Як правило це діти з природними аномаліями, хворобами нервової системи, розладами психіки та поведінки. Головна проблема для цієї категорії населення - рівний доступ до усіх можливостей сучасної цивілізації, починаючи з вільного пересування по місту, і закінчуючи освітою та працевлаштуванням.

Питання інклюзивної освіти пов'язана насамперед з тим, що число дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. Дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, в Україні понад 1 млн, що становить 12% від загальної кількості дітей у державі.

Актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу посилюється ще не розв'язаними суперечностями між:

- соціальним замовленням, спрямованим на включення дітей з обмеженими можливостями здоров'я в освітнє середовище загальноосвітнього закладу і недостатністю професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи з дітьми цієї категорії:

- потребою освітньої практики в кваліфікованих фахівцях, котрі володіють соціально-педагогічною компетентністю роботи в інклюзивному

середовищі і традиційним змістом загальної професійної підготовки вчителів початкової школи;

- включення в загальноосвітні навчальні заклади дітей з різними рівнем психофізичного розвитку (дітей з освітніми потребами) та розробкою педагогічної системи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі;

- вимогами до інклюзивного навчання молодших школярів в єдиному загальноосвітньому просторі системи освіти в Україні та рівнем професійної компетентності в галузі інклюзивної освіти.

В Україні практика впровадження інклюзивних форм освіти в систему загальноосвітніх навчальних закладів є досить складною, що пов'язано з наявністю бар'єрів загальної освіти, які заважають успішній реалізації інклюзивних процесів. До таких перешкод належать:

- відсутність системного бачення проблеми інклюзивної освіти і шляхів її вирішення;

- невідповідність учителів загальної освіти (дидактична, психологічна, особистісна) до інклюзивного навчання і виховання дітей з особливими освітніми проблемами;

- недостатній рівень компетентності в межах цієї проблеми викладачів вищих педагогічних навчальних закладів;

- загальна освіта не має реальних стимулів і не виявляє активного інтересу до проблем інклюзивної освіти тощо [5] [6] [7].

Українські вчені Н. Софій, Ю. Найда так трактують сутність поняття «інклюзивна освіта»: «Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу» [6].

М. Малофєєв вважає, що інклюзивна освіта – це термін, який використовується для опису процесу навчання дітей з особливими потребами в закладах загальної середньої освіти. В основу інклюзивної освіти, як

зазначає науковець, покладено світосприйняття, яке виключає будь-яку дискримінацію малечі, забезпечує рівне ставлення до всіх людей та забезпечує створення спеціальних умов навчання для дітей, що мають особливі потреби [12].

Вчений В. Бондар зазначає, що на часі інклюзивна освіта є пріоритетним завданням всієї системи освіти. Він наголошує, що вирішення цього завдання буде доказом зрілості суспільства та підтримує думку, що діти з особливими освітніми потребами, так само, як і діти з типовим розвитком, «повинні мати право бути прийнятими в колектив однолітків, розвиватися відповідно до своїх здібностей, мати перспективу участі у житті суспільства, використовуючи свій інтелектуальний і творчий потенціал» [16].

Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб в шкільному середовищі та поза його межами. На думку багатьох науковців і практиків В. Бондар, Р. Дименштейн, І. Ларикова, М. Малофєєв, Н. Назарова та інш., дотичних до проблеми спільного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку з їх здоровими однолітками, розведення термінів «інтеграція» та «інклюзія» було зумовлено необхідністю підкреслити цінність організаційних, методичних і дидактичних перетворень у масовій школі для здійснення «правильної» інтеграції, тому з 1994 року у міжнародний обіг введено термін «інклюзія» і проголошено принцип інклюзивної освіти, який передбачає не тільки активне включення і участь дітей з психофізичним порушеннями в загальноосвітньому просторі, але й перебудову всього процесу масової освіти як системи для забезпечення досвітніх потреб всіх дітей.

Тому, на початок ХХІ століття, як зазначає Н. Назарова, інтеграція в широкому соціально-філософському сенсі розуміється як форма буття, спільного життя різних людей, за і проти якої виступає суспільство і його підсистеми (в тому числі підсистема інститутів освіти), і стосовно якої і ті, й інші члени суспільства мають право вільного вибору. Інтеграція як форма існування передбачає здійснення необмеженої участі людини з особливими

потребами у всіх соціальних процесах, на всіх ступенях освіти, в процесі дозвілля, в реалізації різних соціальних ролей і функцій, причому це перевага законодавчо закріплено у більшості розвинутих країн світу. Як можливість спільного життя і навчання звичайних дітей і дітей з обмеженими можливостями за підтримки і супроводу цього процесу засобами економічного, організаційного, дидактичного і методичного характеру зарубіжна педагогіка розглядає інтеграцію. В педагогічному розуміння інтеграція означає, що всі діти навчаються, граються разом, з урахуванням специфічних можливостей і потреб кожного, у загальному змістовому і комунікативному просторі; при цьому дітям з психофізичними порушеннями у спільному освітньому просторі створюються умови для їх активної участі у всіх складових цього процесу, які сприяють їх розвитку та освіти [5].

Беручи до уваги дитину з особливими потребами, гідним уваги буде твердження Б. Ананьєва, про те, що «індивідуальність – це глибина особистості і суб'єкта діяльності. Саме пізнання педагогом глибини і мотивів діяльності представників цих категорій повинно складати основу інклюзивної компетентності педагога в здійсненні індивідуального підходу [34].

Так, вперше на науковій основі питання індивідуального підходу до учнів дослідив засновник вітчизняної освітньої науки К. Ушинський, який наголосив, що головною умовою успішного навчання є врахування віку. Педагогічний класик одним із перших побудував освітню систему, засновану на законах психологічного і фізіологічного розвитку, засвідчував, що психологічні закони повинні базуватися не на фізіології, а вивчення анатомії та фізіології людини має передавати право вивченню психології, підкреслюючи, що треба спочатку знати це в усіх взаємовідносинах.

Науковиця Н. Мойсеюк вважає, що індивідуальний підхід полягає в управлінні розвитком суб'єкта на основі поглибленого знання його особистості та умов його життя та передбачає пристосування форм і методів

педагогічного впливу до індивідуальних особливостей суб'єкта, щоб забезпечити спроектовану особистість розвитку [45].

Вітчизняні вчені В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі та С. Швельова розглядають процес індивідуалізації як цілісне вивчення індивідуальності основи виховання і навчання всіх учасників навчально-виховного процесу.

Інклюзію В. Галузінський розглядає як процес управління формуванням особистості, побудований на взаємовідносинах вихователя та учня, що виражається у формі співпраці та спрямований на забезпечення оптимального розвитку учня з орієнтацією на індивідуальність вчителя початкової школи [8].

Вчені Н. Розенберг та Р. Шнайдерман вважають, що індивідуалізація є одним із важливих методів реалізації ідей запрограмованого навчання за допомогою індивідуально диференційованого підходу до реалізації програм адаптивного навчання з урахуванням не лише відмінностей у підготовці студентів, а й індивідуальна типологія. характеристики: мотивація та мислення, кількість оперативної пам'яті, характеристики уваги та сприйняття [9].

Проблемою інклюзивної освіти Україні займається – Марина Порошенко. З липня 2016 року, під її керівництвом, Фонд Порошенка розпочав реалізацію низки регіональних проектів стосовно інклюзивної освіти в деяких регіонах України. Вона визначила наступні головні переваги розвитку інклюзивної освіти:

- перше і найголовніше - це найшвидше прийняття закону про освіту, що урегулює юридичні правові норми реалізації права на освіту для всіх дітей без винятку;
- по-друге, важливо забезпечити державне фінансування додаткових послуг для дітей з особливими освітніми потребами;
- створити інклюзивні ресурсні центри, котрі будуть займатись та супроводжувати дітей з особливими освітніми потребами;
- адаптувати освітні матеріали і підготувати викладачів;

- проводити інформаційну та пояснювальну роботу стосовно популяризації інклюзивної освіти в Україні.

Головні напрями підготовки психолого-педагогічних фахівців для інклюзивної освіти:

- 1) реорганізація і модифікація програм вищої освіти до ідей ІО;
- 2) удосконалення програм підвищення кваліфікації фахівців педагогічного профілю.

1.2. Аналіз поглядів вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної науки про підготовку майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного освітнього процесу.

Справі підготовки сучасного вчителя до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, присвячено багато досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі корекційної педагогіки, зокрема Є. Агафонової, М. Алексеєвої, С. Альохіної, В. Бондаря, М. Гордона, О. Гноєвська, Л. Гречко, І. Денисової, І. Демченко, Л. Журавльова, В. Зарецького, В. Засенка, А. Колупаєвої, О. Кутепової, О. Леханової, О. Мартинчук, С. Митник, Н. Назарової, В. Поникарової, Н. Попової, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьова, О. Суворова, О. Таранченка, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Хохліної, А. Шевцова, А. Шеманова, О. Ямбург, Л. Яценюк та інших.

Проблему професійної підготовки педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивного навчання, окремі її теоретичні та практичні аспекти розглядали американські, канадські науковці, зокрема: Л. Айдол, А. Белл, М. Вінзер, Т. Галладет, Дж. Галлахер, Р. Джордж, Н. Енестейшен, С. Кірк, Дж. Кларк, С. Ліллі, Дж. Лупарт, А. Мур, Р. Осгуд, Дж. Селенд, К. Форлін, Д. Холпін, Д. Чемберс.

У ході аналізу зарубіжної науково-педагогічної літератури та наукових публікацій зафіксовано різноманітні підходи до вирішення проблеми

підготовки та підвищення кваліфікації фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи з дітьми з ООП в умовах інклюзії.

Провідний учений України в галузі корекційної педагогіки А. Колупасва дефініцію інклюзивної освіти трактує як «об'єднану освітню систему з надання належної освіти всім учням; повне залучення дітей із відмінними здібностями в різні аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей» [13]. Як бачимо, ця категорія позначає освітній аспект, що належить педагогічній галузі знань, спрямованої на підвищення рівня освіченості кожного громадянина України, подолання ізоляції осіб з обмеженими можливостями та забезпечення їх рівними правами. Закономірність використання індивідуальної роботи на заняттях, враховуючи індивідуальний підхід учнів як одну з умов висунення кожного учня на вищий рівень розвитку. Коли інклюзія впроваджується успішно, виграють усі. А. Колупасва стверджує, що методи роботи учителів початкових класів сприяють активізації навчальної діяльності всіх учнів, незалежно від суттєвих індивідуальних особливих потреб чи їх неприсутності.

У сьогоденних умовах інклюзія стала пріоритетною в освітній політиці нашої держави. Про це свідчать прийняття у липні 2017 року Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» та накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти», «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах» та «Постанова про порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх школах».

Зазначені законодавчі новації підвищили увагу науковців до проблем інклюзивної освіти. Так, міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології протягом останніх років було затверджено такі теми докторських дисертаційних досліджень: «Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу» (З. Шевців), «Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів до реалізації професійних функцій в інклюзивному освітньому просторі початкової школи» (О. Акімова), «Теоретичні і методичні засади психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі закладів загальної середньої освіти» (З. Удич) та кандидатських дисертаційних досліджень: «Формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до спільної взаємодії учнів в умовах інклюзивного навчання» (К. Бовкуш), «Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі» (А. Собчук-Ліва), «Формування професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку творчих здібностей учнів з особливими освітніми потребами» (А. Данилова), «Формування в системі післядипломної педагогічної освіти готовності вчителів до інклюзивного навчання учнів початкової школи» (О. Дорошенко).

Аналіз наукової літератури, нормативних документів, дослідження науковців дозволяють констатувати, що в сучасній вищій освіті позначився ряд об'єктивних протиріч: між тенденцією до інклюзії в соціумі й системі загальної освіти України й неврахуванням цього факту в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи; між законодавчо закріпленою необхідністю створення результативної діючої системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності до роботи в умовах інклюзивної освіти і недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад, що її забезпечують; між сучасними вимогами до майбутніх учителів початкової школи і недостатнім рівнем їх підготовки до роботи в умовах інклюзивної освіти. Окрім того, в останні роки

запроваджено щорічні Міжнародні науково-практичні конференції з проблем інклюзивної освіти: «Інклюзивне навчання в новій українській школі» (Київ), «Методологія інклюзивного навчання осіб з інвалідністю в умовах вищого навчального закладу» (Вінниця) та ін.

Проте на сьогодні ця проблема потребує подальшого аналізу, особливо коли йдеться про підготовку майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти. Аналізують розробленість проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти наукові студії В. Бондаря, Л. Гречко, А. Колупаєвої, М. Матвєєвої, С. Миронової, Н. Назарової, В. Синьова, Л. Шипіциної тощо. Тому підготовка вчителів початкових класів до інклюзивного навчального процесу - це врахування індивідуальних особливостей учнів у виховній роботі, що впливають на успішність і результати навчання. Рекомендації включають широкий спектр фізичних і психічних властивостей і станів особистості: пізнавальні процеси і пам'ять, неврологічні особливості, риси характеру, мотивації, навички, здібності тощо.

На сьогодні проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивній освіті потребує подальшого аналізу. Розроблення теоретико-методологічних засад підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти є комплексною проблемою.

Серед вимог, висунутими умовами нагального запровадження інклюзивного навчання в початкову ланку загальної освіти, та їх невиконанням через нестачу відповідно підготовлених педагогів; між потребою початкової школи в учителях, здатних якісно виконувати професійну функцію інклюзивного навчання школярів та неготовністю нинішніх випускників педагогічних факультетів ЗВО до цієї діяльності.

Поміж об'єктивною необхідністю започаткувати в закладах вищої освіти систему підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти й неопрацьованістю належного наукового обґрунтування теоретичних і практичних основ організації цього процесу;

між необхідністю формування готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти та теоретичних і методичних засад її формування в процесі фахової підготовки у ВНЗ; між потребою в системному підході щодо оцінювання ефективності підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти і відсутністю системи оцінювання, зокрема показників та критеріїв, які надали б змогу кількісно її оцінювати. Необхідність розв'язання цих суперечностей потребує переосмислення мети, змісту і завдань їх підготовки до професійної діяльності умовах інклюзивної освіти.

Система підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти потребує здійснення перетворень, приведення її у відповідність з міжнародними стандартами якості вищої освіти, що також зумовлює необхідність розроблення ефективної системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до зазначеної діяльності.

Згідно наукових позицій північноамериканських учених особлива увага у підготовці та перепідготовці кадрів психолого-педагогічного профілю приділяється опануванню практики професійної співпраці команди різнопрофільних фахівців (спеціального педагога, асистента вчителя, психолога, соціального педагога, вихователя, вчителя початкових класів та інших) до роботи в умовах ІОС; створення центрів професійного співтовариства з метою удосконалення педагогічної майстерності у галузі інклюзивної освіти, заснованих на партнерстві викладачів вищої школи, коледжів, курсів підвищення кваліфікації, психолого-педагогічних кадрів, професійних педагогів тощо.

Н. Ашиток зазначає, що серед інших проблем вагомою є недостатня готовність вищого навчального закладу до підготовки вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти [2].

Науковці З. Курлянд, Р. Хмелюк вважають, що підготовка майбутнього вчителя початкової школи має мати професійну спрямованість, а кожен навчальний предмет має орієнтувати студента на майбутню професійну

діяльність, готувати його до виконання професійних функцій, до оволодіння необхідними знаннями, уміннями та навичками [9].

Отже, інклюзивна освіта, яка інтенсивно входить у практику сучасного загальноосвітнього закладу, ставить перед вчителями (у тому числі й викладачами вищих навчальних закладів) багато складних питань і нових завдань, які потрібно вирішувати як на теоретичному, так і на практичному ступенях.

Узгодження з галузевим стандартом вищої освіти (спеціальність «Початкове навчання») вчитель початкової школи повинен володіти знаннями, навичками, прийомами навчання всіх предметів початкового циклу та вміло використовувати їх під час виконання педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань, проводити роботу з виявлення й розвитку здібностей дітей, формувати культуру усного та писемного мовлення, розвивати необхідні навчальні вміння й навички, всі форми мислення, виховувати любов до навчальної діяльності, залучати молодших школярів до різних видів особистої та суспільно корисної діяльності тощо. Як бачимо, в стандарті бракує вимог щодо інклюзивної компетентності вчителя початкової школи.

Тому нині особливої уваги заслуговує проблема підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти, оскільки спектр функцій учителя значно розширюється. Тобто, крім основних (дидактичної, виховної й розвивальної), додаються діагностична (діагностика можливостей та потреб дитини), корекційна (добір і проведення психолого-педагогічних заходів щодо виправлення або послаблення недоліків психофізичного розвитку дітей, їхньої адаптації та соціалізації), інклюзивна (здійснення адаптації і модифікації навчальної програми відповідно до потенційних можливостей дитини з психофізичним порушенням; здатність до навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти; вміння викладати предмети початкової школи дітям з особливими освітніми потребами) та рефлексивна

(розроблення критеріїв і показників для оцінювання освітніх досягнень учнів, аналізу ефективності освітнього процесу й пошуку способів його коригування). Для виконання цих функцій учитель має володіти глибокими знаннями з фахових дисциплін, методики викладання предметів початкової школи, високим рівнем майстерності в галузі навчально-виховної та розвивальної роботи як зі здоровими учнями, так і з особливостями в розвитку. Тобто педагоги повинні отримати не лише загальну професійну, але й специфічну підготовку з інклюзивної та корекційної педагогіки та психології [4] [10] [11].

Таким чином, за умови впровадження інклюзивної освіти процес підготовки майбутнього вчителя початкової школи набуває розширеного контексту.

Звісно, що сучасний учитель початкової школи повинен мати високий рівень фахової, методичної й психологічної готовності виконувати розширений спектр професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Слід зазначити, що основними проблемами підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти, які потребують теоретичного обґрунтування і вирішення, є:

- недостатня розробленість теоретичних підходів до забезпечення системності професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти;

- державні та галузеві стандарти підготовки фахівців з галузі знань 01 Освіта, стандарти вищого навчального закладу за спеціальностями 013 «Початкова освіта», освітньо-професійна програма, навчальні плани та робочі програми навчальних дисциплін не спрямовується на підготовку майбутнього фахівця до роботи в умовах інклюзивної освіти і не враховують у повній мірі напрями цієї діяльності;

- недосконалість фахової підготовки учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти (в підготовці учителів початкової школи переважає пізнавальний підхід; питання, пов'язані з професійним навчанням

дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі, розкриваються у дисциплінах педагогічного циклу фрагментарно; має місце недостатній рівень міждисциплінарних стосунків, практичної орієнтованості фахових дисциплін; недостатня увага до організації самостійної роботи студентів; відмічається низький рівень комплексного планування і пролонгованого контролю процесу підготовки учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти);

- недостатній рівень компетентності в межах цієї проблеми педагогічного корпусу закладів вищої педагогічної освіти;

- відсутність системного бачення проблеми інклюзії і шляхів її вирішення в різних освітніх структурах; пріоритети і цінності сучасної загальноосвітньої школи орієнтовані на результат, а не на особистість;

- відсутність концептуального обґрунтування системи практико-зорієнтованої професійної підготовки учителів початкової школи до зазначеної діяльності.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти потребує постійного вдосконалення і повинна здійснюватися за такими напрямками: визначення критеріїв відбору абітурієнтів на спеціальність «Початкова освіта»; державний професійний стандарт «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти», стандарти вищого навчального закладу за спеціальностями «Початкова освіта», Освітньо-професійна програма, навчальні плани та робочі програми навчальних дисциплін потребують розширення і врахування напрямів професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивної освіти; розробити модель підготовки учителя початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти та запровадити її у відповідні заклади вищої освіти; виокремити та конкретизувати комплекс типових завдань, що повинен буде вирішувати вчитель початкової школи в умовах інклюзивної освіти; удосконалити наповнення змісту освітнього процесу, навчальних планів, програм, методів та форм організації навчання; визначення

необхідного базового рівня, а також «нижньої межі» базових знань, допустимих для даної спеціальності; розробити і запровадити систему практико-зорієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти; створити пропорційне співвідношення педагогічних і корекційних знань, а також визначити ступінь їх впливу на формування цінностей і стилю професійного мислення вчителя; аналіз програм, запланованих для викладання дисциплін, і пропонує методів навчання; розроблення і впровадження додаткових навчальних курсів із проблем інклюзивної освіти; враховуючи широту діапазону необхідних знань та вмінь, для оптимізації освітнього процесу учителів початкової школи необхідно привести в максимальну збалансованість теоретичні, практичні та семінарські заняття; неперервність теоретичної і практичної підготовки. Розв'язання означених вище проблем забезпечить у вищому педагогічному навчальному закладі не лише створення умов для сприйняття навчального матеріалу, засвоєння педагогічних знань, але й сприятиме розвитку гуманістичної життєвої позиції, які визначають професійну орієнтацію, тип поведінки і види робіт, пов'язаних з виконанням професійної діяльності.

1.3. Концептуальна характеристика особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Україна знаходиться в процесі змін на сучасному етапі розвитку суспільства освітнього простору, орієнтованих на західноєвропейські стандарти. Отже, система освіти зазнає кардинальних перетворень, які проявляються у розробці нових методів навчання та виховання, в ефективній підготовці педагогів початкових класів та забезпеченні умов для здобуття освіти всіма категоріями населення країни. До недавнього часу організація освітнього процесу в закладах освіти була спрямована на учнів, які мають

типовий розвиток. Після ратифікації нашою державою Конвенції ООН про права людей з інвалідністю стандарти забезпечення права на освіту дітей (людей) з інвалідністю стали обов'язковими для виконання Україною [7]. Це явище змінило раніше існуючі уявлення про професійні характеристики педагогів та особливості процесу навчання дітей. Зміни в законодавстві стали сильним поступом у впровадженні інклюзивного навчання та розробленні механізму введення таких змін у системі загальної середньої освіти. Дитя не народжується особистістю, а стає нею. Це довгий процес розвитку, в якому дитина не повинна бути одинокою. Дитину мають оточувати доброзичливі і люблячі вихователі, насамперед батьки і близькі родичі, пізніше – вчителі і однолітки. На жаль, не кожен приходить у цей світ з однаковим шансом на придатний розвиток. Чим важче становище розвитку дитини, тим більше потрібно від дорослого допомоги і опори. Варто, щоб хтось оцінив можливості – навіть саме незначні, чітко окреслив завдання, знайшов способи їх рішення. В цьому полягає роль вчителя. Педагог, який працює з дитиною з особливими потребами повинен володіти великим терпінням, тому що процес навчання може просуватися досить поволі [4].

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [3].

Головним завданням інклюзії є відгук на широкий діапазон освітніх потреб у шкільному середовищі та за його межами. Інклюзія – це процес. Її слід розглядати як постійний пошук ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності слід розглядати як позитивне явище, яке стимулює процес навчання дітей та дорослих. Інклюзія пов'язана з формулюванням перешкод та їхнім подоланням. Відповідно, вона передбачає комплексну оцінку, збирання інформації з основ для розроблення індивідуального плану розвитку та його практичної реалізації. Участь та досягнення передбачає інклюзія. Майбутній

педагог повинен усвідомлювати алгоритм взаємодії з педагогами, практичним психологом, соціальним та корекційним педагогами, медичним персоналом [5]. Така співпраця є надзвичайно важливою, адже вона сприяє як кращому погляду особливостей розвитку дитини, так і визначенню стратегій подальшої роботи з нею. В основу інклюзивної освіти покладено ідеологію, яка заперечує будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з вимогами. Видатною мірою самопочуття дитини з особливими освітніми потребами та її рух за індивідуальною траєкторією розвитку буде належати вчителю, від його готовності до співпраці з дітьми з особливими потребами. Саме тому важливо сформувати в майбутніх учителів початкових класів потребу в оволодінні знаннями з організації інклюзивного навчання, пізнавальні та професійні мотиви, гуманістичні цінності та орієнтації.

Актуально, щоб студенти під час навчання у закладах освіти оволоділи знаннями про загальні необхідності розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку, особливості організації педагогічного процесу з такою категорією вихованців [7].

Під час опрацювання спеціальних навчальних дисциплін (теоретичних та практичних занять), педагогічної практики спрямовувати зусилля на формування професійних вмінь. А саме:

- *спроможності цілепокладання* – визначати освітню, виховну, розвивальну мету уроку, заняття, виховних заходів; мотивувати види діяльності на занятті, виховних заходах;
- *діагностична здатність* - вміння визначати вікові та індивідуальні особливості учнів; зону їхнього актуального та найближчого розвитку, рівень вихованості, навчальних можливостей, особливості взаємин учнів у колективі; рівень сформованості якостей людини;
- *прогностичні уміння* моделювати систему навчальної та виховної роботи; індивідуальну траєкторію розвитку вихованців; стиль взаємин у дитячому колективі; привабливі цілі та завдання; проект уроку, заняття,

виховних заходів; наочні посібники та обладнання, їхнє місце в навчальному процесі; ефективні види роботи;

- змістом *конструктивних умінь* є здатність конструювати структуру уроку різних типів у різних класах, добирати ефективні методи та прийоми роботи, наочні посібники та обладнання; трансформувати зміст освіти в доступну, приманливу для учнів форму; використовувати сучасні педагогічні технології; розробляти плани уроків, занять, виховних заходів, програми взаємодії з учнями та їхніми батьками, колегами; розробляти програми індивідуального професійного зросту;

- *здатність інформаційна*: вміння користуватись каталогами, картотеками, добирати інформацію, готувати анотації, тези, конспектувати; добирати потрібний зміст освіти з підручників, посібників, періодичної преси, електронних носіїв інформації для реалізації освітніх, розвивальних, виховних завдань, пропаганди педагогічних знань.

Суттю інформаційної здатності є вміння організувати власний час, доцільно розподіляти час уроку, заняття, виховних заходів; ефективно використовувати дошку, обладнання, засоби навчання; організовувати учнів на виконання навчальних та виховних завдань, керувати їхньою самостійною пізнавальною діяльністю, самостійною роботою; пояснювати зміст та інструктувати учнів щодо виконання завдань на занятті та самостійної домашньої роботи; чергувати режим праці та відпочинку; ефективно поєднувати різні види навчальних завдань відповідно до віку та перспектив учнів; згуртувати дитячий колектив та громаду батьків класу; керувати індивідуальною, парною, груповою, колективною та фронтальною роботою учнів.

До *комунікативної здатності* відносимо вміння: налагоджувати контакт з учнями, колегами, батьками; будувати взаємини на правилах гуманізму, толерантності та поваги; викликати довіру у вихованців, їхніх батьків, колег; вибудовувати ефективну інтеграцію; виділяти головне в навчальному матеріалі; володіти прийомами педагогічної техніки.

Здібність *контрольно-оцінювальна*: вміння забезпечити контроль за роботою учнів, знати і вдало використовувати критерії та норми оцінювання навчальних досягнень, відслідковувати та облікувати індивідуальний приріст вихованців, їхнє просування за власною траєкторією розвитку; вміння вести шкільну документацію [6].

Підставою *стимулюючої корекційної здатності* є вміння помічати та схвалювати успіхи й досягнення вихованців, використовувати вербальну оцінку, прийоми морального заохочення; вміння аналізувати успіхи й недоліки приватної діяльності, діяльності учнів, вносити необхідні корективи до власної діяльності, діяльності учнів [8].

Щоб забезпечити ефективність виконання цих завдань у майбутнього вчителя початкових класів, безперечно, повинне бути сформоване позитивне та безоцінне ставлення до дітей, що виступає ще одним важливим фактором підготовки фахівців у цій галузі. Майбутній вчитель повинен розвивати в собі такі якості: як емоційна стійкість, емпатія, толерантність, доброта, оптимізм, активність, спостережливість, відповідальність, самоконтроль, креативність, комунікативність. Професіонал, який володіє такими рисами, значно ефективніше виконуватиме свою діяльність.

Результативна підготовка майбутніх учителів до здійснення педагогічного процесу з дітьми з особливими потребами, має ґрунтуватися на таких методологічних засадах: особистісно-орієнтований підхід до організації виховного процесу, який дає змогу не рівняти особистісні особливості майбутнього вчителя, поставити його в ситуацію вибору. Максимальне врахувати навчальні можливості, забезпечити психолого-педагогічну підтримку; діяльнісний характер навчання, що забезпечує поведінку студента, орієнтує на формування компетентностей; ціннісний інтегрований підхід до організації навчально-виховного процесу, який сприяє формуванню мотиваційного компонента (потреби, цінності, мотиви, гуманістична позиція), змістового – оволодіння знаннями, різними підходами, технологіями до здійснення корекційно-розвивального процесу

взаємодії з дитиною, операційного – формуванню вмінь побудови педагогічного процесу в умовах інклюзивного навчання; опора на загальнопедагогічні та сучасні принципи навчання. Викладач початкових класів, признаючи ідею інклюзивної освіти, висловлює своє суб'єктивне ставлення, що відображає гуманний розвиток сучасного суспільства по відношенню до дітей з обмеженими можливостями.

Першочерговим в інклюзивній освіті – це визнання дітей як цінність незалежно від їх фізичних та інших можливостей. Лише прийнявши інклюзивну освіту як цінність, учитель може бути готовим до саморозвитку для роботи в умовах інклюзивної освіти, тому в нього закладається установка, що як особистість гуманного, демократичного суспільства, що визнає цінність кожного його громадянина, діяльність повинна відображати дане відношення. При міцному та послідовному розвитку розглянутих показників, ми можемо розраховувати на формування мотиваційно-ціннісного компонента, тобто психологічної готовності вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти. Адекватно, основним результатом сформованості мотиваційно-ціннісного компонента є ціннісна-сміслова насиченість. Знання й вміння, які отримують майбутні педагоги початкових класів надають можливість забезпечувати моніторинг психофізичного й соціального розвитку дітей, урахувувати особливості кожної дитини при складанні індивідуальної програми навчання і виховання з метою корекції процесів розвитку і соціалізації дитини, у якої в результаті дії різних чинників ці процеси є ушкодженими; ефективно організовувати взаємодію з сім'ями, які виховують дітей з ООП [8].

Готовність майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти є передумовою компетентніного виміру його професійної підготовки. Якщо він має покликання до інклюзивно-педагогічного фаху, належні мотиваційно-ціннісні настанови до інклюзивної діяльності та відповідні морально-особистісні якості, то є підстави формувати

компетентнісний компонент цієї готовності, що складається з відповідних критеріїв і їх параметрів.

Компетентнісний компонент готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти подано не у спосіб традиційного переліку численних різновидів компетентностей, а в контексті особистісної, теоретичної і практичної готовності за відповідними вимірами.

Перцептивно-інтелектуальний критерій компонента готовності конкретизують показники чіткості усвідомлення педагогом себе суб'єктом інклюзивної діяльності, адекватності його сприйняття умов та учасників освітньої інклюзії, глибини розуміння ним змісту й реалій інклюзивної діяльності.

Інформаційно-когнітивний критерій позначено параметрами обізнаності вчителя з фаховою та інклюзивно-освітньою термінологією, системності його знань із методології інклюзивної діяльності, інформаційної мобільності в галузі інклюзивної освіти.

Змістово-процесуальний критерій охоплює такі виміри, як продуктивність інклюзивно-педагогічних умінь учителя, здатність забезпечити технологічність інклюзивного навчання та гуманність способів розв'язання педагогічних ситуацій.

Беззаперечна роль знань та інформації як провідного чинника формування інклюзивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Для забезпечення системності знань із методології інклюзивної діяльності педагог має бути здатним охопити широкі інформаційні потоки, адекватно сприймаючи, зберігаючи, відтворюючи та активно й раціонально використовуючи потрібну інформацію, переносити знання з одного інформаційного середовища в інше, а також адаптувати та модернізувати технологію пошуку й оброблення інформації.

Тепер технологічність стає домінуючою характеристикою будь якої конструктивної діяльності людини, у тому числі й інклюзивно-педагогічної, за ознаками її концептуальності, системності, відтворюваності, ефективності та керованості.

Концептуальність передбачає, що педагогічний процес має бути організованим на засадах провідної наукової ідеї, в основі якої лежать філософське, психологічне, дидактичне, соціально-педагогічне, корекційно-розвивальне і навіть арт-терапевтичне обґрунтування способів досягнення інклюзивно-освітньої мети. Чітко позначається системність логікою перебігу, взаємозв'язком складників та цілісністю інклюзивної діяльності.

Для того щоб успішно зреалізувати себе як інклюзивно-компетентного фахівця у реальній трудовій діяльності, майбутній учитель початкових класів має бути здатним до саморегуляції професійної поведінки. Саме цим зумовлюється доцільність виокремлення само регулятивного компонента його готовності до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, критерії та показники якого зазначено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

***Критерії та показники саморегулятивного компонента
готовності майбутнього вчителя початкових класів
до роботи в умовах інклюзивної освіти.***

Критерії	Показники
Копінг-стратегічний	Адаптивність поведінки в умовах інклюзивної діяльності
	Реактивність на стресові ситуації інклюзивної діяльності
	Рішучість у подоланні труднощів інклюзивної діяльності
Рефлексивно-оцінний	Контрольованість дій в умовах інклюзивної діяльності
	Адекватність оцінки бажаного й дійсного в інклюзивній роботі
	Самокоригованість недоліків і помилок в інклюзивній роботі
Результативно-прогностичний	Передбачуваність траєкторії інклюзивної самоосвіти
	Всеохоплююча творча самореалізація в інклюзивній роботі
	Перспективність фахового саморозвитку у царині інклюзії

Згідно таблиці 1.1. саморегулятивний компонент готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти позначено копінг-стратегічним, рефлексивно-оцінним та результативно-прогностичним критеріями. Перший із них охоплює такі показники, як адаптивність поведінки в умовах інклюзивної діяльності, реактивність на стресові ситуації інклюзивної діяльності, рішучість у здоланні труднощів інклюзивної діяльності; другий – контрольованість дій в умовах інклюзивної діяльності, адекватність оцінки бажаного й дійсного в інклюзивній роботі, самокоригованість недоліків і помилок в інклюзивній роботі; третій – передбачуваність траєкторії інклюзивної самоосвіти, всеохоплююча творча самореалізація в інклюзивній роботі, перспективність фахового саморозвитку в інклюзії.

Свою специфіку має фах учителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти: вчитель працює з дітьми, а це значить, що його особистість постає потужним «робочим інструментом». Чим досконаліший цей інструмент, тим успішнішим стає результат професійної діяльності.

Окреслення його перспективи відкриває широкі можливості для самоосвіти, процес якої слід розглядати як «самонавчання» і «самотворення» та пошуку свого професійного шляху у спосіб систематичної, самостійної і зацікавленої роботи з науково-методичними виданнями, розробками, рекомендаціями, де висвітлюється передовий психолого-педагогічний досвід.

Висновки до розділу 1

Як один із пріоритетних напрямів реформування освіти, Нова українська школа, потребує насамперед модернізації початкового рівня загальної середньої освіти, що, у свою чергу, потребує перегляду мети, змісту, методів, форм і засобів освіти майбутніх вчителів початкових класів у здійсненні інклюзивного навчання та викладання для учнів з особливими освітніми потребами. Проблема індивідуальних особливостей молодших

школярів з особливими потребами та вміння враховувати їх у навчально-виховному процесі є важливою і цінною для педагогічної науки.

У першому розділі нашого дослідження ми описали такі основні поняття, як інклюзія, індивідуальний підхід, інклюзивне навчання. Проаналізовано погляди багатьох вчених і філософів, які досліджували цю проблему. Подано класифікацію різних підходів до визначення сутності та реалізації інклюзивного навчання. У ході аналізу розвитку науково-педагогічних уявлень про ці явища в роботах науковців накопичено цінні ідеї та підходи, пов'язані з вихованням майбутніх учителів початкових класів, та підґрунтя для врахування аспектів, важливих для виховання майбутнього вчителя. Аналіз праць і практик сучасної педагогічної філософії чітко показує, що одним з головних завдань педагогічної психології є проблема інклюзивного навчання і виховання учнів з особливими потребами.

Теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної й літературних джерел та практики запровадження інклюзивної освіти в Україні свідчать про те, що на часі проблема формування адекватного, позбавленого упередженості ставлення педагогів до дітей з особливими освітніми потребами стоїть досить гостро і потребує розробки науково та практично обґрунтованих шляхів її вирішення.

Підготувавши та узагальнивши думки видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, ми, таким чином, в рамках нашого дослідження будемо розглядати реалізацію виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами – як систему виховної діяльності, спрямованої на організацію та соціалізацію навчально-виховного процесу. Особливості та рівень розвитку дитини, її індивідуальні можливості. Тому педагогу важливо підібрати форми, методи, прийоми з урахуванням тривалості педагогічної та пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами. Ми переконані, що актуальна проблема визначається не лише соціокультурними умовами та сучасними освітніми тенденціями, а й пріоритетними напрямками

впровадження моделі інклюзивної освіти, зокрема емоційним, когнітивним та соціальним розвитком дитини.

Важливо, щоб кожен учень міг відчути себе неповторною особистістю та повноцінним актором суспільного життя.

Питання індивідуальних особливостей молодших школярів з особливими потребами та вміння враховувати їх у освітньому процесі є поважною і цінною для педагогічної практики.

У контексті нашого дослідження вагоме значення мають праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, в яких розглядається проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності.

Тому, чітке визначення та усвідомлення викладачами ЗВО компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливими вимогами в умовах інклюзивного навчання – мотиваційного, змістового, операційного, врахування факторів та психолого-педагогічних умов підготовки, використання різних видів навчальної діяльності студентів – сприятиме якісній підготовці випускників ЗВО до реалізації важливого й актуального в умовах сучасності завдання.

Фаховий саморозвиток – неодмінна умова досягнення професіоналізму і водночас важливий складник рефлексивного механізму підвищення ефективності трудової діяльності. Окреслену структуру, критерії та показники готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти доцільно покласти в основу психолого-педагогічної діагностики рівнів її сформованості у студентів педагогічних факультетів присвячено наступний розділ.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.

2.1. Формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки

Теоретичною та методологічною основою для розробки моделі підготовки майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти стали аксіологічний, антропологічний, цілісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний та диференційований підходи. Вони найбільш глибоко відповідають цілям та завданням нашого дослідження.

Компоненти інклюзивної готовності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки представлені на рис.2.1. Це такі компоненти як цільовий, змістовий, процесуальний, результативний.

Формулювання мети і завдань підготовки майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти передбачає *цільовий компонент*, що відображає ключові змістові компоненти, відповідно до структурного аналізу готовності педагогів до інклюзивної освіти дітей, види професійної діяльності майбутнього педагога інклюзивної освіти, вимоги до результату підготовки педагога в загальноосвітньому просторі.

Теоретичні основи дисциплін та загально-професійні науки містить *змістовий компонент*; який передбачає оволодіння студентами науковими знаннями щодо дітей з особливими потребами, включення блоків знань з юриспруденції, соціології, психології, педагогіки, медицини та інших наук.

Якісну підготовку майбутніх фахівців, використання методів, засобів і форм навчання та регулювання процесом, вимагає *процесуальний* компонент. Функцією цього компонента є організація навчального процесу у відповідності з логікою змісту і поставленої мети.

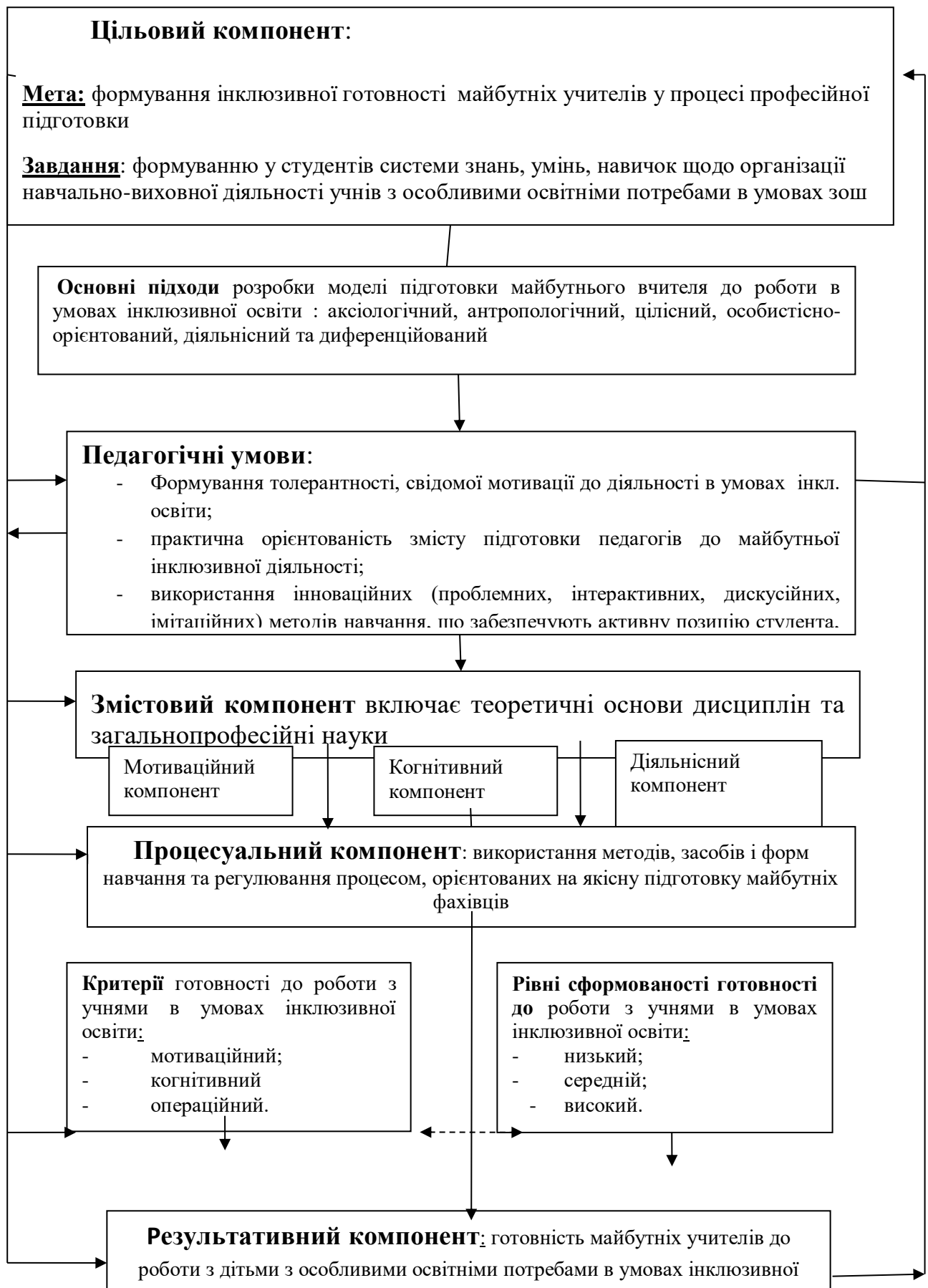

Рис. 2.1. Компоненти інклюзивної готовності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки

Показниками та рівнями готовності майбутнього вчителя до майбутньої роботи з урахуванням особливостей організації навчального процесу і контингенту учнів характеризується: *результативний компонент*.

До реальних педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти належать:

- зміст педагогічних дисциплін для формування толерантності студентів; позитивної мотивації до здійснення інклюзивного учіння;
- практична орієнтованість змісту підготовки студентів до майбутньої інклюзивної діяльності, застосування компетентнісного підходу, що дозволяє сформувати цілісну структуру професійної діяльності майбутніх педагогів в умовах інклюзивного навчання;
- використання інноваційних (проблемних, інтерактивних, дискусійних, імітаційних) методів навчання, що забезпечують активну позицію студента, корпоративне засвоєння теорій і технологій інклюзивної освіти.

Психолого-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти комплексно має охоплювати всі компоненти організації освітнього процесу, серед яких діагностичний компонент посідає першорядне місце, оскільки завдяки діагностичним процедурам з'ясовується стан функціонування педагогічної системи для створення належних умов ефективного управління навчально-виховним ходом.

Важливим завданням нашого дослідження є відокремлення та перевірка системи організації підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання учнів з особливими потребами в інклюзивному середовищі. Воно дає змогу розглянути процес формування готовності майбутніх педагогів через такі два основні показники: професійна готовність

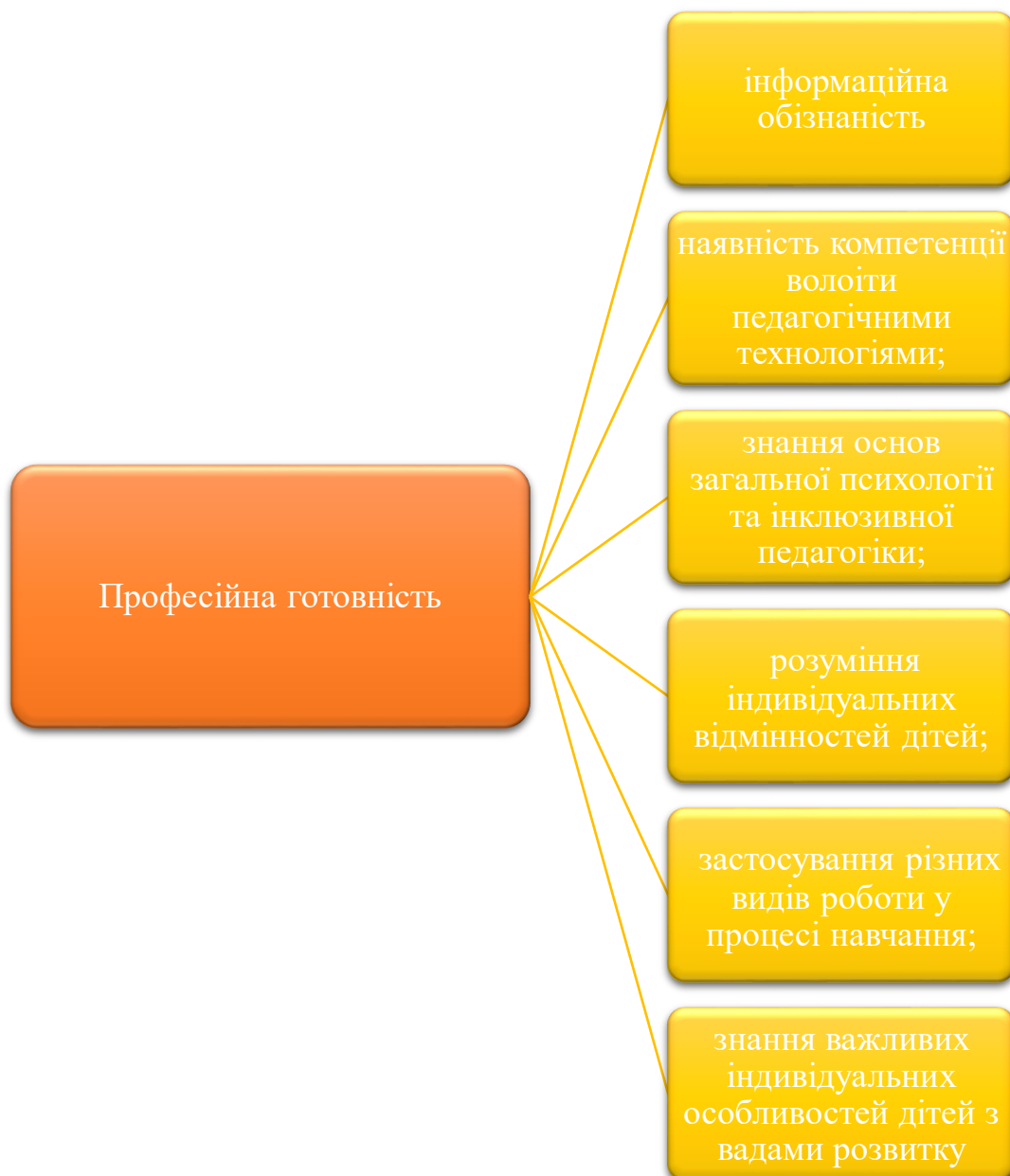

Рис. 2.3. Складові професіної готовності майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання.

Рис. 2.3. Складові психологічної готовності майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання.

2.2. Діагностика психолого-педагогічної готовності майбутнього вчителя початкових класів до реалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Для вирішення питання формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до реалізації інклюзивного навчання та виховання дітей з особливими освітніми проблемами важливим є підбір правильних методів дослідження. Повинна спостерігатися систематичність емпіричних методів: вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, документів щодо освітнього процесу в закладах освіти, результатів діяльності студентів за час професійної підготовки, педагогічної практики; опитування студентів через анкетування та експеримент, який здійснювався з метою виявлення у майбутнього фахівця рівня готовності до здійснення інклюзивного навчання та виховання.

Під час вибору відповідних завдань та запитань для діагностування рівнів готовності майбутніх педагогів до інклюзивної роботи в початкових класах, ми в ході дослідження керувалася такими принциповими положеннями:

- *діагностика* формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до реалізації інклюзивної освіти, яка є не самоціллю, а об'єктивною потребою виявлення наявного ступеня його готовності до впровадження індивідуалізованого навчання та виховання в умовах інклюзивного навчання в початкових класах;

- *урахування* як психологічних, так і індивідуальних особливостей студентів закладу освіти у процесі аналізу результатів діагностики;

- *валідність та надійність* діагностичних методик;

- *врахування всіх важливих структурних компонентів педагогічної готовності*;

- *гуманізм* у ставленні до особистості респондента скрізь призму отриманих результатів діагностики.

Запропоновано діагностику формування готовності майбутнього фахівця початкової школи до реалізації інклюзивного навчання погоджує із такими загальними вимогами щодо вивчення професійної готовності педагогічних працівників:

- діагностика педагогічної готовності спрямована на вивчення інформаційної обізнаності вчителя у сфері інклюзивної освіти;

- виявлення власного дефіциту знань у галузі індивідуалізованої освіти;

- самооцінка у сфері психологічної підготовки до співпраці з особливими дітьми;

- виокремлення основних принципів індивідуалізованого навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами, а також у формулюванні сутності компетентності майбутніх педагогів, та її прояву під час вибору форм та методів роботи з дітьми з особливими потребами та вміння вчителя відзначити характеристики та риси особливих дітей; цінність педагогічної

готовності, що містить в собі не лише порівняння результатів із загальноприйнятими нормами педагогічної готовності, а й надання студентіві порад, які б слугували покращенню підготовки майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами .

Мета нашого дослідження полягає у виявленні рівнів готовності майбутніх вчителів початкових класів до реалізації інклюзивного навчання, отримання нового матеріалу про ставлення студентів до інклюзивної освіти, перевірити рівень як педагогічної так і психологічної готовності майбутніх педагогів до роботи з особливими дітьми, і при цьому визначити основні шляхи формування в них педагогічної готовності

Експеримент здійснювався у Дніпровському фаховому педагогічному коледжі ім. Олеся Гончара комунального закладу вищої освіти «Дніпровської академії неперервної освіти» Дніпропетровської обласної Ради.

Перед початком експерименту нами було проведене досліджене ставлення студентів до проблем і переваг інклюзивної освіти. Студентам пропонували **написати твір і обґрунтувати, чому вони бажають/не бажають працювати в інклюзивному класі.**

10 % майбутніх педагогів взагалі не бажають працювати в інклюзивному класі й не бачать переваг інклюзивної освіти. Решта опитаних вказали, що при необхідності вони погодились би бути вчителем класу, де є діти з порушеннями психофізичного розвитку. Мотивами такого вибору переважно називали: «можливість допомогти дітям адаптуватись до життя», «необхідність виховувати у здорових дітей співчуття, обов'язок перед іншими людьми», «можливість набути досвіду роботи з різними категоріями учнів», «бажання переконатись у своїх силах», «бажання проявити соціальну активність», «можливість підготувати дітей з вадами до життя в суспільстві». Студенти пояснювали, що не хочуть ділити дітей на здорових і хворих, прагнуть любити всіх однаково; впевнені, що будь-яка дитина має право на

освіту і гідне життя. Аналіз творів свідчить, що респонденти розуміють соціальну значущість інклюзивної освіти. У більшості творів зазначається, що до вивчення основ корекційної педагогіки, вони навіть не уявляли проблем, з якими зустрічаються діти з вадами психофізичного розвитку, не розуміли причин виникнення відхилень у здоров'ї дітей. Багато опитаних думали, що навчальні можливості у таких дітей відсутні.

Навіть позитивно налаштовані студенти вважають роботу в інклюзивному класі дуже важкою і фізично, і морально. Респонденти не впевнені, що їм вистачить терпіння, відповідальності, сили волі. Вони розуміють, що загальних уявлень про дітей з вадами розвитку недостатньо, необхідно оволодіти методикою навчання цих дітей, прийомами реалізації індивідуального підходу. Окремі студенти припускають, що «не зможуть навчати хворих дітей через жалість до них», «можуть принести їм шкоду через недостатність досвіду», «така робота поглинатиме весь вільний час». 24% майбутніх педагогів думають, що: «в інклюзивному класі дітей з вадами ображатимуть», «здорові діти будуть обділені увагою вчителя, оскільки вона спрямовуватиметься на хворих», «вади дітей можуть негативно вплинути на психіку вчителя».

З метою з'ясувати глибину розуміння майбутніми вчителями початкових класів змісту та реалій інклюзивної діяльності ми провели **анкетування** (Див. додаток А)

У ході діагностики встановлено, що процес навчально-педагогічної підготовки до інклюзивного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами має свою специфіку, обумовлену віковими та особливостями, підвищення кваліфікації майбутніх учителів початкових класів. Серед основних характеристик: почуття потреби у дітей та вміння бачити результати своєї роботи, адекватне сприйняття дітей з особливими потребами, індекс особистісного потенціалу, гнучкість у виборі форм і методів роботи, комунікативні здібності, стрес. Тому, встановлено, що у процесі психологічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до

реалізації інклюзивного навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами важливу роль відіграють: позитивний емоційний настрій майбутніх учителів, визначення мотивації, елементи заохочення, допомоги та використання, адміністративна підтримка, творчість. Умовами педагогічної підготовки до інклюзивного навчання дітей з особливими потребами нами визначено такі: психолого-рефлексивну спрямованість навчання, мотивацію до здійснення педагогічної діяльності в інклюзивній освіті та наявність емоційних стимулів позитивного характеру, занурення майбутніх учителів у активне інноваційне життя. вчитель повинен постійно отримувати необхідну і водночас цікаву інформацію про інклюзивне навчання дітей з особливими потребами, щоб цей процес був успішним і ефективним.

Готовності педагога та формування, безумовно базується до здійснення інклюзивної освіти на певних компонентах:

- *когнітивний* - усвідомлення учителем цілей, реалізація яких забезпечить вирішення певного завдання, осмислення та оцінювання умов, за яких здійснюватимуться майбутні дії, актуалізація досвіду, що можуть бути пов'язані в минулому з виконанням завдань і вимог подібного характеру 51%.

Виявляється у:

1. Наявності у студента необхідних знань про інклюзивну освіту, інклюзивне навчання та про дітей з особливими освітніми потребами.

2. Володінні майбутнім фахівцем навчальними стратегіями, методиками, новітніми технологіями

- *мотиваційний* - усвідомлення фахівцем своїх потреб, інтересів, вимог суспільства, колективу 43%.

- *емоційно-вольовий* – полягає в мобілізації сил у відповідності з умовами праці та її завданням, до яких відносять самоконтроль, самонавіювання в процес досягнення цілей 62%

Виявляється у:

1. Здатності тонко відчувати задоволення від здійсненої роботи з особливими дітьми.

2. Самоконтролі.

- *гностичний* – вміння учителем підібрати влучний спосіб та прийом для освітньої діяльності дітей з особливими потребами 38 %. Володіння респондентом способами, методами, формами та прийомами для здійснення освітньої діяльності дітей з особливими освітніми потребами

- *оцінний* - оцінка у співвідношенні власних можливостей опитуваного, рівня домагань та ступеня його досягнення певного результату 58%.

Виявляється у:

1.Самооцінці своєї майбутньої професійної діяльності та рефлексії .

2.Творчому саморозвитку

Для оцінки рівня сформованості мотиваційного компоненту була застосовано методика К. Замфир в модифікації О. Реана. Для визначення рівня когнітивного компоненту було проведено тестування в процесі навчання майбутніх вчителів. Для оцінки діяльнісного компонента готовності майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної освіти було проведено дослідження за допомогою модифікованих шкал К. Романової.

Констатація за основними компонентами. Результати опитування

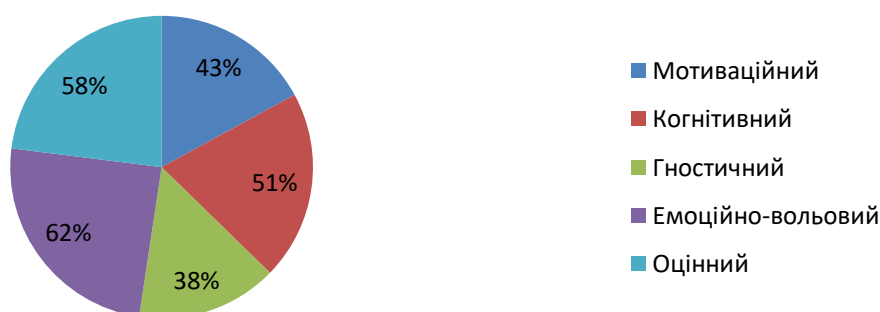

Рис.2.4. Результати опитування студентів за компонентами готовності до інклюзивної освіти.

З метою з'ясування глибини розуміння майбутніми вчителями початкових класів змісту та реалій інклюзивної діяльності їм була запропонована анкета. (Додаток Б). Шкала для визначення глибини розуміння студентів змісту й реалій інклюзивної діяльності за результатами анкетування:

- надано від 0 до 4 правильних відповідей на запитання –нерозуміння;
- надано від 5 до 8 правильних відповідей на запитання –поверхнєве розуміння;
- надано від 9 до 12 правильних відповідей на запитання –поглиблене розуміння.

Підготовка до інклюзивного навчання та виховання дітей за шкалою показала, що лише 15% вважають себе повністю підготовленими, їх готовність оцінюється на 7-9 балів, лише 54%, що свідчить про середній рівень готовності учнів, 4 до 6 балів – 22% людей і лише 18% оцінюють свою готовність від 1 до 3 балів, що свідчить про те, що, як не дивно, багато студентів вважають, що вони не готові до індивідуалізованого виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного класу. Основні страхи майбутніх вчителів стосуються розуміння власної недостатності знань у сфері корекційної та інклюзивної педагогіки, багато студентів некомпетентно ставляться до форм і методів роботи з дітьми з обмеженими можливостями, але на диво інші вражають своєю компетентністю, пропонуючи методи: анкетування, спостереження, навчальна документація та роботи студентів, індивідуальні бесіди, тести тощо.

Узагальнюючи результати анкетування, ми помітили, що студентам було важко визначити характер інклюзивного навчання, не всі могли зрозуміти, що центральним або провідним у цьому навчанні є індивідуальний підхід. Саме тоді такий підхід можна реалізувати до інклюзивної освіти.

Трактуючи поняття «інклюзивне навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами», багато респондентів стикалися з

труднощами, які є частиною процесу інклюзивного навчання та виховання, не всі розуміли, що цей процес орієнтований на дітей з особливими потребами, враховуючи що ці діти індивідуальних особливостей і віку, їх здібностей, своїх нахилів. Але більшість респондентів дали правильну відповідь, що свідчить про їх обізнаність у цій сфері. Щодо більш складної інтерпретації, де пропонувалося писати тлумачення «індивідуальне навчання та освіта» самостійно, то багато респондентів були розгублені і лише 43% з них дали тлумачення ближче до правильного. Бажання включити дитину з особливими потребами до загальноосвітнього процесу, дослідження показало наступне: 95% об'єднали думку, що всі діти повинні отримувати якісну освіту, незалежно від їхніх індивідуальних якостей чи психофізіологічних властивостей. З питань законодавчої бази та короткого аналізу відомих документів, що регулюють шкільну інклюзію, під час перевірки одразу стало зрозуміло, що майбутні вчителі не обізнані з цим питанням, або не надають значення правовим документам. Але дарма, адже фундамент, основа інклюзивної освіти чи будь якого іншого тримається саме на основних положеннях тих чи інших нормативних актів. Частина студентів дала аргументовані відповіді – близько 11%, а всі інші уникали цього питання. Але особисто для нас було цікавим те, що багато респондентів хотіли працювати не з дітьми з особливими освітніми потребами, а з потребами школи, що вкрай розчаровує, оскільки вчитель, який працюватиме в інклюзивних класах з дітьми з особливими освітніми потребами в першу чергу повинні керуватися бажанням, навіть якщо він володіє повним набором знань, але у нього немає бажання працювати з такими дітьми, це призведе до колапсу, який не передбачить успіху.

Оскільки я працюю вчителем початкових класів у місті Вільногірськ, Дніпропетровської області, ліцеї № 5, тому у ході нашого дослідження ми провели анкетування безпосередньо фахівців інклюзивної сфери діяльності (2 корекційних педагоги, 5 асистентів вчителів, 9 вчителів початкових класів інклюзивної форми навчання) та студентів IV курсів Дніпровського фахового

педагогічного коледжу ім. Олесь Гончара комунального закладу вищої освіти «Дніпровської академії неперервної освіти» Дніпропетровської обласної Ради спеціальності «Початкова освіта» з метою *порівняти теоретичний досвід студентів з практичним досвідом готових фахівців.*

Проаналізувавши отримані дані, ми одержали наступні результати:

- в інклюзивних класах працюють доволі молоді фахівці, зі стажем не більше 1-5 років;
- майже у всіх опитаних педагогів виникає зацікавленість у застосуванні інклюзії у власній діяльності;
- серед найнеобхіднішої умови успішної реалізації інклюзивної освіти на першому місці матеріальна забезпеченість та якісне підвищення кваліфікації асистентів та вчителів;
- перевага інклюзивної освіти для учня з особливими потребами вбачається у розвитку комунікативних здібностей, а для учнів з типовим рівнем розвитку – у вихованні толерантності, милосердя, повазі до інших;
- серед негативних сторін впровадження інклюзії фахівці виділяють введення зайвої документації;
- більшість вважає, що сучасна школа не готова до створення інклюзивних класів;
- серед труднощів на першому місці неготовність кадрів працювати із означеною категорією дітей;
- майже всі опитані погодилися із твердженням, що мають певні знання з окресленої проблеми, проте вони не достатні;
- власну педагогічну діяльність досліджувані оцінили здебільшого у високий, середній та вище середнього рівні.

Проаналізовані анкети студентів-майбутніх фахівців дещо відрізнялися від думок та поглядів працівників школи. Студенти давали досить розгорнуті відповіді на запитання про переваги, власне ставлення, труднощі впровадження інклюзії без прив'язки до практичної діяльності. Зацікавленість у вивченні інклюзії була у всіх, без винятку студентів, що

пояснюється не стільки бажанням в майбутньому працювати в інклюзивних класах, скільки можливістю розповсюджувати та використовувати набуті знання у власному житті. Разом із тим, студенти, незалежно від рівня знань, оцінюють власну готовність на середньому та вище середнього рівнях. Суттєво велика кількість респондентів - 80% вважають, що шляхом самостійної роботи та самозбагачення знань, а саме за допомогою інтернет ресурсів, читання наукової та довідкової літератури можна отримати знання, необхідні для індивідуалізованого навчання та навчання дітей з особливими потребами. навчання в інклюзивному класі. Помітними були результати відповідей щодо умов, створених у загальноосвітніх школах для дітей з особливими потребами, які показали, що майже всі, а 87% респондентів вважають, що сьогодні лише частково створені умови для навчання дітей в інклюзивному класі свідчить про те, що учні думають треба щось змінювати, добудовувати, впроваджувати в розвиток інклюзивної освіти. Висуваючи найважливіший принцип індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, 80% віддають перевагу принципу індивідуального підходу, оскільки вчитель повинен реалізовувати, працюючи з дитиною з особливими потребами, підхід, який притаманний тільки йому, оскільки кожна нозологія має свої особливості. 10% - віддають перевагу принципу гуманістичної спрямованості, який спрямований на визнання цінностей особливої дитини, її прав і свобод, її вільного розвитку, поваги тощо. 8% - принцип індивідуалізації та адаптації, і лише 2% - вважають, що всі принципи є найважливішими, а головні виділити неможливо.

Коли мова йде про питання, що описують позитивні та негативні риси особливої дитини, то слід зазначити, що майбутні педагоги бачать багато позитивних рис у дітей з особливими потребами, кожна з яких записала не менше 3-4 ознак. Тому вважаємо за доцільне назвати їх: доброзичливість, сором'язливість, комунікабельність, бажання зблизитися з колективом, доброзичливість, чуйність, працьовитість, щирість, чесність, ввічливість, відкритість. Це нас дуже тішить, адже надзвичайно важливо бачити та

розуміти позитивні риси особистості в роботі з дітьми з особливими потребами, а особливо при реалізації індивідуального підходу, адже дуже часто ми будемо на них покладатися.

Очевидне також те, що учні вміють розрізняти позитивні та негативні риси – вони відчують дискомфорт на уроці, агресивність, замкнутість, лінощі, неадекватність, вразливість, дратівливість, неуважність, непосидючість, впертість, які також слід усвідомлювати та намагатися подолати. у процесі індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими потребами в інклюзивному класі.

Як зазначалося вище, у дослідженні ми спробували проаналізувати рівень підготовки майбутніх учителів до індивідуалізованого навчання та навчання, що включає не лише професійну, а й психологічну підготовку. Лише 14% студентів перебувають на високому рівні психологічної підготовки, 50% – на достатньому, 20% – на середньому і 16% – на низькому.

Аналіз рівня формування готовності майбутніх педагогів початкової освіти до здійснення інклюзивного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного класу відповідно до дотримання та відповідності компонентів дозволив нам виділити 4 рівні: високий, достатній, середній, низький. Кожен із вищезазначених рівнів містить в собі певні критерії оцінки, по яким і була проведена обробка результатів. Тому, ми спробували коротко проаналізувати кожен із рівнів і зробили певні висновки.

Високий рівень. Майбутній учитель цілком усвідомлює основні положення індивідуалізованого навчання; має чітке уявлення про «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами»; досконало знає законодавчу базу інклюзивної освіти та навіть має уявлення про зміст документа; проводить власну самооцінку психолого-педагогічної готовності на високому рівні; вміє виділити найважливіші курси для вивчення та оснастити майбутніх учителів знаннями, необхідними для роботи з особливими дітьми; керується принципами інклюзивного навчання;

компетентний у формах і методах роботи з дітьми з особливими потребами; вміє розрізняти позитивні і водночас негативні характеристики особливої дитини.

Достатній рівень. Майбутній учитель частково знає основні положення індивідуалізованого навчання; має чітке уявлення про «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами»; частково знає законодавчу базу інклюзивної освіти і навіть має уявлення про зміст документа; здійснювати власну самооцінку психолого-педагогічної готовності на достатньому рівні; вміє виділити найважливіші курси для вивчення та озброїти майбутніх учителів знаннями, необхідними для роботи з особливими дітьми; керується принципами індивідуалізованого навчання; не в повній мірі компетентні у формах і методах роботи з дітьми з особливими потребами; вміє розрізняти позитивні і водночас негативні характеристики особливої дитини

Середній рівень. Майбутній учитель не знайомий з основними положеннями індивідуалізованого навчання; має часткове уявлення про «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами»; частково знання законодавчої бази інклюзивної освіти, але не має уявлення про зміст документа; проводить власну самооцінку психолого-педагогічної готовності на середньому рівні; не знає деяких курсів, які підлягають вивченню та оснащують майбутніх учителів знаннями щодо роботи з особливими дітьми; частково орієнтований на принципи індивідуалізованого навчання; вкрай слабо володіють формами і методами роботи з дітьми з особливими потребами; вміє розрізняти позитивні і водночас негативні характеристики особливої дитини.

Низький рівень. Майбутній учитель не знайомий з основними положеннями індивідуалізованого навчання; має погане уявлення про «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами»; частково знання законодавчої бази інклюзивної освіти, але не має уявлення про зміст документа; низький рівень самооцінки психолого-

педагогічної готовності; не знає деяких курсів, які підлягають вивченню та озброюють майбутніх учителів знаннями щодо роботи з особливими дітьми; частково орієнтований на принципи індивідуалізованого навчання; не компетентний щодо форм і методів роботи з дітьми з особливими потребами; вміє розрізняти позитивні і водночас негативні характеристики особливої дитини.

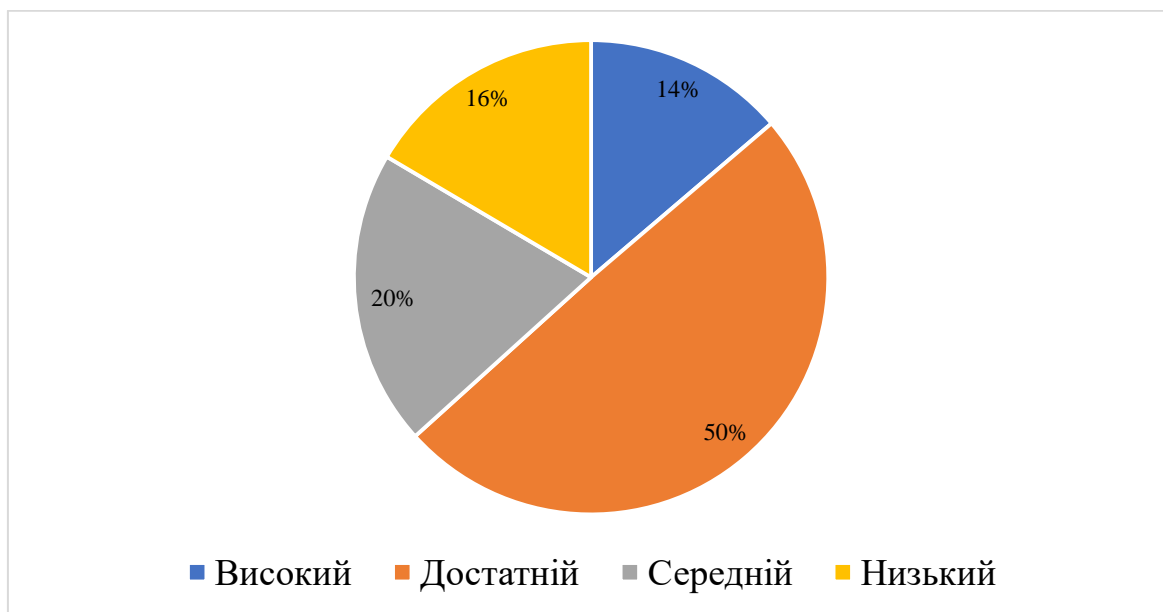

Рис. 2.5. Рівні готовності майбутніх вчителів до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти

Тому з визначального досвіду необхідно зробити такий висновок з коротким аналізом. Як бачимо, найменше студентів на високому рівні, всього 14%, найбільше на достатньому рівні 50% – і це непогана цифра, то відсоток студентів, які знаходяться надзвичайно на низькому рівні, до 16%. Це свідчить про те, що не всі студенти поінформовані про специфіку інклюзивного навчання.

Констатувальний експеримент довів, що підготовці до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти майбутніх учителів поки що не приділяється належної уваги. Студенти не мають повного уявлення про інклюзивну освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я в загальноосвітній школі.

Необхідно зазначити, що особливості інклюзивної освіти вивчалися фрагментарно в змісті різних дисциплін. Наприклад, деякі аспекти

аномального розвитку дітей, їхня діагностика та особливості навчання входили до змісту дисциплін загальної психолого-педагогічної підготовки: «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності». Така частковість висвітлення проблем організації навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи з інклюзивною формою навчання не надає цілісної професійної та особистісної підготовки майбутнього вчителя до роботи із зазначеною категорією дітей.

2.3. Аналіз досвіду формування психолого-педагогічної готовності майбутніх вчителів початкових класів до реалізації інклюзивного навчання.

Другий етап – формувальний експеримент, що полягав у розробці моделі підготовки майбутніх учителів до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти, визначенні педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти, узагальненні отриманих експериментальних даних.

Сутність формувального експерименту полягала в тому, щоб засобами реалізації низки визначених педагогічних умов стимулювати становлення й розвиток кожного з провідних компонентів структури готовності майбутніх педагогів до формування толерантності в учнів основної школи (когнітивного, мотиваційного й діяльнісного) у їх єдності.

Студенти експериментальної групи, вивчали навчальну дисципліну «Особливості інклюзивної освіти у початковій школі».

Метою навчальної дисципліни є опанування студентами системою знань з інклюзивної освіти для забезпечення їхньої всебічної підготовки до навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Під час вивчення дисципліни ми спрямовували роботу на усвідомлення значущості включення дітей з обмеженими можливостями здоров'я в соціум,

формуванням у них мотиваційно-ціннісного ставлення до проблеми якісної і доступної освіти для дітей з обмеженими можливостями здоров'я, визнанням за ними право вибору способу отримання освіти, визнанням інтегрованого та інклюзивного навчання як найбільш прийняттого та ефективного для соціалізації дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Важлива складова формувального експерименту - розвиток і застосування сформованих ключових компетентностей практичної і дослідницької діяльності студентів. Найбільшого ефекту на даному етапі можна досягти в ході педагогічної практики в умовах реального процесу інклюзивного навчання. Проте ми розуміємо епізодичне поширення такого виду навчання в загальноосвітніх школах. Використовувалися практичні завдання та завдання дослідницького характеру, які виконуються студентами у процесі педагогічної практики. Серед таких завдань: дослідження стану проблеми навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в конкретній загальноосвітній школі, завдання на діагностику сформованості колективу, в якому присутні діти з особливими освітніми потребами (можливо, за індивідуальною формою навчання), та їхньої ролі в колективі; вивчення особистості учнів, їх включеності в колектив; розробка програми ефективного включення цих дітей в навчально-виховний процес класу; формулювання умов, за яких у даній загальноосвітній школі можливе здійснення інклюзивного навчання.

У ході формувального експерименту нами широко застосовувалися інтерактивні методи навчання, у ході яких майбутні вчителі навчалися критично мислити, розв'язувати складні завдання на основі аналізу відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, приймати обдумані рішення, брати участь у дискусіях. У дослідженні ми використовували такі прийоми інтерактивної взаємодії, як «велике коло», «вертушка», «акваріум», «мозковий штурм», «дебати» тощо. Ці прийоми дозволяли студентам не тільки висловлювати власну думку, погляди й оцінки, але й, почувши

аргументи партнера, інколи відмовитися від власної позиції або істотно змінити її.

Активне навчання неможливе без активного залучення до процесу навчання самих учасників. Тому важливим є використання в освітньому просторі навчального закладу різних способів обговорення з метою отримання зворотного зв'язку від учасників, активізації їх розумової діяльності, підвищення інтересу до навчання, розвитку самостійності. Деякі способи проведення обговорення особливо ефективні в умовах обмеженого часу та необхідності негайного залучення учасників. Наприклад, ефективним і цікавим є метод обговорення в підгрупах з наступним запрошенням представника з кожної підгрупи до виступу перед усієї групою.

В інтерактивному навчанні особливого значення набувають уміння педагога створювати позитивне навчальне середовище, залучаючи студентів до навчальної взаємодії через активізацію рефлексії, стимулюючи їхнє прагнення відчувати й осмислювати позитивне ставлення до себе та світу загалом. Процес підготовки майбутнього вчителя до впровадження інтерактивних технологій реалізується під час навчання, яке має бути організоване так, щоб саме вивчення навчальних предметів і курсів відбувалося із застосуванням інтерактивних лекцій, практичних і лабораторних занять, організованих за інтерактивною технологією. Для того, щоб належним чином підготувати майбутнього вчителя початкових класів до застосування інтерактивних педагогічних технологій у навчально-виховному процесі початкової школи, необхідно дотримуватися таких організаційно-педагогічних умов:

- 1) орієнтація цілей, мотивів майбутньої професійної діяльності, змісту освіти, завдань педагогічної практики на теорію і практику застосування інтерактивних технологій навчання; забезпечення вивчення студентами на заняттях дисциплін професійної орієнтованого циклу всього багатоваріантного комплексу інтерактивних технологій навчання; засвоєння майбутніми вчителями початкових класів нового теоретичного та

практичного досвіду із застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі початкової школи;

2) використання інтерактивних технологій навчання в педагогічному університеті під час навчання майбутніх вчителів початкових класів на заняттях дисциплін професійної орієнтованого циклу; методична підготовленість викладачів навчального закладу до управління процесом формування готовності майбутніх вчителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання (володіння викладачами знаннями про сутність, принципи, зміст, організацію роботи із застосуванням інтерактивних технологій навчання (та особливості формування саме цього виду готовності необхідними вміннями і навичками),;

3) організація інтерактивного освітнього середовища в педагогічному коледжі із застосуванням інтерактивних технологій навчання, створенням суб'єктних відносин викладачів і студентів, організації навчання спираючись на суб'єктний досвід кожного студента;

4) залучення питань, пов'язаних із застосуванням інтерактивних технологій, у зміст виробничої педагогічної практики студентів;

5) спрямування науково-дослідної, самостійної роботи студентів на формування знань, умінь і навичок застосування інтерактивних технологій навчання.

Аналізуючи сучасний стан організації навчального процесу у педагогічних навчальних закладах, навчальні досягнення студентів, нами було зроблений висновок про те, що традиційне навчання з його, стандартними формами, методами, засобами, змістом, цілями, завданнями навчання не сприяє формуванню готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання.

Необхідно запровадити зміни в навчально-методичні комплекси дисциплін циклу професійно орієнтованої підготовки, збагатити їхні програми за допомогою тематики, яка розкриває поняття

– інтерактивні технології навчання,

- інтерактивні технології кооперативного навчання,
- інтерактивні технології колективно групового навчання,
- інтерактивні технології ситуативного моделювання,
- інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань.

Збагатити майбутніх учителів знаннями про їхні ознаки, види, особливості організації роботи, особливості побудови інтерактивного уроку, специфіки організації діяльності учнів на такому занятті, особливості діяльності вчителя, особливості створення суб'єкт-суб'єктного освітнього середовища, створення комфортних умов навчання, організації активної взаємодії студентів на занятті, організації рефлексії, різних форм взаємо навчання.

Таким чином, поняття – готовність майбутнього вчителя початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання може бути визначене як один із аспектів спеціальної професійної підготовки.

З метою підготовки студентів ми провели інтерактивний практикум «Чоботар без чобіт, столяр без дверей, перукар без зачіски, а педагог без...?» Мета нашого семінару — сприяти формуванню в майбутніх учителів потреби використовувати в роботі принцип «успіх створює успіх»; формуванню комунікативної, соціальної компетентності; розвитку дружнього, творчого, працездатного настрою.

Важливим показником готовності вчителя початкової школи до інклюзивної роботи є його вміння модифікувати програму навчання учнів з особливими освітніми потребами, методи подачі й оцінювання навчального матеріалу, урахуваючи при цьому структуру та ступінь тяжкості дефекту, час його виникнення, рівень розвитку міжфункціональних зв'язків, типологічні й індивідуально-психологічні особливості дитини (можливості, досягнення, позитивні сторони), а також попередню соціальну ситуацію розвитку. Наприклад, учням із розладами спектру аутизму потрібна адаптація навчальної програми з урахуванням «тріади порушень» (соціальної взаємодії, комунікації, поведінки); для учнів із порушеннями інтелекту важлива

покрокова інструкція до виконання завдання; учням із порушеннями мовлення й мови потрібна корекція, скерована на виправлення вад вимови тощо; у роботі з учнями з порушеннями слуху необхідно використовувати мову жестів та інші допоміжні засоби. До організації такої роботи вчитель повинен активно залучати асистента, оскільки саме він реалізуватиме в процесі уроку розроблені та адаптовані заходи.

Майбутній вчитель повинен уміти організувати корекційну роботу в інклюзивному класі таким чином, щоб вона будувалася не просто як певне відпрацювання учнем умінь і навичок (виконання вправ чи завдань із підручника за чітко визначеними запитаннями), а забезпечувала їх закріплення в різних видах навчальної діяльності. Наприклад, дитині з порушеннями пізнавального розвитку необхідно зменшити кількість матеріалу в темі, що вивчається, надати більше часу на осмислення й виконання завдання та врахувати допоміжні заходи (підказки, інструкції) і час, який на них витратиться. Розвинути на високому рівні компоненти готовності можна, на наше переконання, лише в тому разі, якщо цьому сприятиме зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах освіти. З огляду на те, що є певні недоліки в її змісті, оптимізувати процес формування готовності фахівців до корекційної роботи з учнями, які мають особливі освітні потреби, вважаємо за доцільне такими шляхами:

- покращання змісту, форм, методів і засобів щодо опанування студентами нормативними, психологічними, педагогічними та корекційними теоретико-практичними й науковими основами інклюзивної освіти в процесі вивчення фахових дисциплін;

- додаткового включення до навчальних планів дисциплін, що орієнтовані на оволодіння дидактичними та корекційно-розвивальними технологіями, методиками, засобами й прийомами навчання осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі;

– головною ознакою використання активних форм навчання, яких є їх контекстна схожість із реальною професійною діяльністю;

– оновлення програм практик та організації їх проходження студентами в закладах загальної середньої освіти з інклюзивними класами тощо.

Контрольний етап експерименту включав в себе перевірку ефективності моделі підготовки майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти. У студентів було здійснено вимірювання сформованості компонентів готовності майбутніх учителів технології до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Результати педагогічного експерименту свідчать про те, що до закінчення навчання у більшості студентів в експериментальній групі компоненти готовності майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти сформовані на середньому і високому рівні: у 70% і 30% відповідно, в той час як в контрольній групі більшість залишилися на низькому і середньому рівнях – 20% і 65% студентів відповідно.

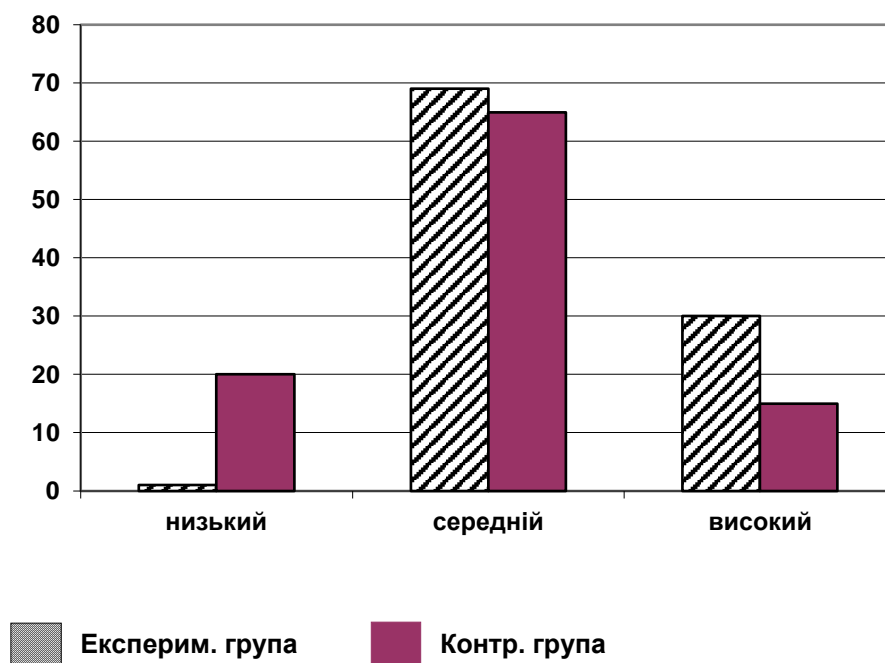

Рис. 2.6. Рівні сформованості готовності майбутніх учителів до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти після проведення експерименту

Таким чином, результати педагогічного експерименту свідчать про доцільність впровадження запропонованої моделі підготовки майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти в навчальний процес.

Висновок до 2 розділу.

Проведене експериментальне дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації інклюзивного навчання дозволило сформулювати такі висновки.

1. Ефективність процесу професійної підготовки студентів до формування досліджуваної якості забезпечується шляхом реалізації сукупності педагогічних умов, а саме: використання потенціалу змісту педагогічних дисциплін для формування толерантності студентів; позитивної мотивації до здійснення інклюзивного навчання; практична орієнтованість змісту підготовки студентів до майбутньої інклюзивної діяльності, застосування компетентнісного підходу, що дозволяє сформувати цілісну структуру професійної діяльності майбутніх педагогів в умовах інклюзивного навчання; використання інноваційних (проблемних, інтерактивних, дискусійних, імітаційних) методів навчання, що забезпечують активну позицію студента, корпоративне засвоєння теорій і технологій інклюзивної освіти.

2. Експериментально перевірено ефективність запропонованої моделі професійної підготовки майбутніх учителів до навчально-виховної роботи в умовах інклюзивної освіти. Про це свідчить порівняння результатів констатувального і контрольного етапів експерименту, достовірність яких перевірено.

3. Результати показали, що лише 14% респондентів перебувають на високому рівні підготовки, 50% – на достатньому, 20% – на середньому та 16% – на низькому.

4. Для підвищення якості методичної підготовки, майбутнього спеціаліста, важливо у освітньому процесі педагогічних закладів освіти використовувати: анкетування, семінар практикум, інтерактивні методи навчання, що дають змогу створити ситуації, включаючись у які, студенти оволодівають мистецтвом швидко та ефективно розв'язувати навчально-методичні завдання у співпраці, удосконалюють культуру спілкування, розвивають критичне мислення, набувають навичок самостійного здобуття та передачі своїх знань іншим. Досвід переконує, що така організація методичної підготовки майбутнього фахівця сприяє кращому формуванню психолого-педагогічної готовності до реалізації інклюзивного навчання.

5. У своєму дослідженні ми ґрунтуємося на ідеї про те, що психолого-педагогічна готовність до реалізації інклюзивного навчання охоплює сукупність сформованих на високому рівні мотивів, професійних знань, умінь і навичок, а також певного досвіду застосування їх на практиці. Вилучення будь якого з компонентів може призвести до зниження якості професійної педагогічної діяльності майбутнього вчителя.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У результаті магістерського дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Аналіз стану вітчизняних та зарубіжних досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи дав змогу стверджувати, що в психології та в педагогіці є певна кількість наукових розробок у цій науковій галузі. Основні ідеї вітчизняних та зарубіжних вчених покладені в основу реалізації інклюзивного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

2. Вважаємо, що велике значення має теоретична значущість нашої роботи – ми розуміємо інклюзивне навчання та виховання дітей з особливими потребами як систему виховних дій педагога, яка спрямована на соціалізацію та організацію навчально-виховного процесу, що враховує особливості психофізіологічних та індивідуальних здібностей, розвиток дитини, освіту дітей з особливими потребами, вибір учителем форм, методів, прийомів і прийомів.

3. Важливу частину професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи складають такі елементи, як ціль, зміст, функціонування та результативність. Крім того, ми наголосили, що психолого-педагогічна підготовка вчителів початкових класів для індивідуалізованого навчання дітей з особливими потребами в інклюзивному класі сьогодні характеризується багатогранним і різноманітним змістом і має носити інтегративний та міжпредметний характер. Тому інтегративний підхід, який наразі недостатньо розроблений, є одним із пріоритетних напрямів удосконалення психолого-педагогічної освіти, оскільки пропонує всебічність, цілісність знань, підготовку 'системної думки майбутніх учителів, сприяє глибокому розумінню навчальна активність, мобільність і варіативність навчального викладання.

4. Проаналізували систему формування психолого-педагогічної готовності майбутніх вчителів початкової школи на основі діагностики готовності студентів до індивідуалізованого навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами. Таким чином, навчальний процес ми розглядали через два основних показники: професійна зрілість, психолого-педагогічна зрілість. Відповідно до теоретичних положень організації експерименту та отриманих результатів, а саме: на високому рівні підготовки перебувають лише 14% студентів, на достатньому — 50%, на середньому — 20%, на низькому — 16%.

5. Працюючи над роботою, нас вразило те, що на сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти не всі майбутні вчителі підготовлені до індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, хоча існує ряд дисциплін, які забезпечують підготовку майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими потребами в початковій школі. Цей факт став для нас аргументом для розробки авторських рекомендацій та порад майбутнім педагогам щодо впровадження індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Насамкінець, ми вважаємо, що наше дослідження не охоплює всіх аспектів формування готовності майбутніх учителів до кола описаних проблем..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наукових праць. 2010. Київ: Університет «Україна», №7(9). 561 с.
2. Антонюк Л. Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. *Нова педагогічна думка : наук.-метод. журн.* Рівне: Рівнен. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. 2010. С. 12-23.
3. Балакірська Л.В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами. *Педагогічна майстерня.* 2011. С. 11–13..
4. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа.* 2011. № 3. С. 10–14.
5. Бондар В. Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні : колект. моногр. *Рідна школа.* 2012. № 8/9. С. 20–27.
6. Будяк Л. В. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічна проблема *Вісник Черкаського університету : зб. наук. ст.* Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2011. Вип. 196. С. 139–145.
7. Будяк Л.В. Соціально-педагогічні умови інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітній простір України. *Вісник Черкаського університету : зб. наук. ст.* Серія: Педагогічні науки Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2010. Вип. 186. С. 23–27.
8. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ. Ірпінь: ВТФ Перун, 2004. 1425 с.
9. Володько В.М. Індивідуалізація й диференціація навчання: понятійно-категорійний аналіз. *Педагогіка і психологія.* 1997. № 4. С. 9–17.
10. Ворон М., Кавун Ю. Інклюзивна освіта: українські реалії. URL: http://atamanuk.at.ua/index/inkluzivna_osvita/0-21 (дата звернення: 15.10.2023).
11. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 1997. 376 с.

12. Демченко І.І. До проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Науковий огляд*. 2010. № 3. 21-23.

13. Демченко І.І. Пріоритети підготовки педагогів до соціалізації школярів в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Черкаського університету : зб. наук. ст.* Серія Педагогічні науки. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2011. Вип. 206. С. 37–40.

14. Дешлер Д. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах. *Дефектологія*. 2009. № 3. С. 9–14.

15. Жук В. Особливості інтегрування дітей з порушеннями слуху в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2010. № 3. 16 с.

16. Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф. Русової : навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей вузів. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2006 232 с.

17. Захарова Н.М. Особливості соціально-педагогічного супроводу інклюзивного навчання учнів в умовах загальноосвітньої. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2011. № 3/4. С. 40–49.

18. Зотин М. Підготовка учителя. *Шлях освіти*. 1924. № 8. С. 1-14.

19. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі. *Початкова школа*. 2007. № 12. С. 46–49.

20. Ілляшенко Т. Яка вона - інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі. *Початкова школа*. 2011. № 5. С. 47–50.

21. Інклюзивна освіта в законодавчому просторі. *Відкритий урок*. № 10. 2009. С. 88–89.

22. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід (інклюзивне навчання). *Завучу. Усе для роботи*. 2011. № 13/14. С. 32-15.

23. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. *Путівник для педагогів : навч.-метод. посібник: колект. моногр.* 2010. Київ. 96 с.

24. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх

навчання : наук.-метод. посіб: колект. моногр. 2011. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ». 273 с.

25. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в кранах Європи. *Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади* : монографія. Київ: Педагогічна думка. 2007. 458 с.

26. Колупаєва А. Засадничі понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти. *Дефектологія*. 2009. № 2. С. 3–8.

27. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Дефектологія*, 2009. № 4. С. 3–4.

28. Колупаєва А.А. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч-метод. посібник: колектив. моногр. 2010. Київ. 128 с.

29. Колупаєва А.А. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. Київ. 2010.

30. Колупаєва А.А., Єфімова С.М. Навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти ». К.: Науковий світ, 2010. 57 с.

31. Корніцова С. В. Запровадження інклюзивної освіти в ЗНЗ. *Початкова освіта*. 2011. № 20. С. 2–16.

32. Корніцова С. В. Запровадження інклюзивної освіти в ЗНЗ. *Управління школою*. 2011. № 1/3. С. 73–92.

33. Кравець Н. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання. *Рідна школа*. 2009. № 11. С. 52–56.

34. Красномоовець В.А. Впровадження інновацій в освіті як передумова соціального розвитку в Україні осіб з обмеженими фізичними властивостями. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 6. С. 199–203.

35. Кремень В.Г. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

36. Крокер Ш. Політика підтримки інклюзії (канадський досвід). *Дефектологія*. 2009. № 4. С. 4–6.

37. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти. Як перейти від

запитання «чому?» до запитання «як?». *Дефектологія*. 2010. № 3. С. 3–10.

38. Мазуряк С. В. Методичні рекомендації щодо організації та змісту інклюзивного навчання дітей із особливими освітніми потребами. URL: <http://osvitacv.com/index.php/2011-01-11-15-03-48/inclusive-education/methods/22068-guidelines-on-the-organization-and-content-of-the-inclusive-education-of-children-with-special-educational-needs> (дата звернення: 13.06.2023).

39. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.

40. Миронова С. Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Дефектологія*. 2011. № 1. С. 8–12.

41. Мігалуш А.О. Інклюзивна освіта - потреба суспільства. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»* : зб. наук. пр. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2007. Київ. № 2 (20), Ч. 1. С. 27–32.

42. Мороз Б. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання. *Дефектологія*. 2010. № 2. С. 28–30.

43. Обухівська А.Г. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі : колект. моногр. 2012. Тернопіль. Київ. 126 с.

44. Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року № 1034 від 23 липня 2013 року. Міністерство Освіти і Науки України : наказ Міністерства Освіти і Науки України. Київ. 2013.

45. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання № 912 від 01 жовтня 2010 року : наказ Міністерства Освіти і Науки України. Міністерство Освіти і Науки України». Київ. 2010.

46. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання № 912 від 01.10.2010 р. : наказ Міністерства освіти і науки України.

Відкритий урок. 2010. № 11. С. 6–7.

47. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти № 912 від 01.10.2010 : наказ Міністерства освіти і науки України.

48. Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах № 1224 від 09.12.2010 : наказ Міністерства освіти і науки України.

49. Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку №852 від 15.09.2008 : наказ Міністерства освіти і науки України.

50. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах № 872 від 15 серпня 2011 р.: постанова Кабінету Міністрів України / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF> (дата звернення: 04.08.2023).

51. Про затвердження типових штатів та штатних нормативів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку №1105 від 05.12.2008 : наказ Міністерства освіти і науки України.

52. Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями №568 від 10.06.2011 : наказ Міністерства освіти і науки України.

53. Прядко Л.О., Фурман О.О. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. 2012. Суми. 35 с.

54. Родименко І.М. Психологічний супровід інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. *Нива знань.* 2007. С. 8-12.

55. Сак Т. Інструментарій оцінювання навчальних досягнень учнів з

особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2011. № 3. С. 6–10.

56. Сак Т. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2010. № 1. С. 3–5.

57. Сак Т. Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2010. № 4. С. 8–11.

58. Сак Т. Організація навчального процесу в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2011. № 2. С. 8–11.

59. Сак Т. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів в умовах інклюзивного навчання. *Дефектологія*. 2010. № 2. С. 3–6.

60. Сак Т. Психологічний супровід учнів із затримкою психічного розвитку в інклюзивному класі (діагностичний напрям). *Дефектологія*. 2009. № 1. С. 16–19.

61. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія. Київ: Академвидав. 2006. 426 с.

62. Туріщева Л.В. Діти з особливостями розвитку в звичайній школі. Харків: Вид. група «Основа», 2011. 111 с.

ДОДАТКИ.

Додаток А.

Анкета для з'ясування глибини розуміння майбутніми вчителями початкових класів змісту та реалій інклюзивної діяльності.

Шановний студенте, надайте, будь ласка, лаконічну письмову відповідь на поставлені запитання:

1. Сутність інклюзивної діяльності вчителя початкової школи полягає у тому, що: ...
2. Мета і завдання професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивної освіти такі: ...
3. Провідні функції професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивної освіти такі: ...
4. Стихійний характер інклюзивної діяльності вчителя початкової школи у реаліях сьогодення зумовлений такими причинами: ...
5. Беззаперечними позитивами інклюзивної діяльності вчителя початкової школи у реаліях сьогодення є: ...
6. Причинами недоліків і прогалин інклюзивної діяльності вчителя початкової школи у реаліях сьогодення є: ...
7. Специфічними результатами інклюзивної діяльності вчителя початкової школи мають бути: ...
9. Професіограма вчителя початкових класів інклюзивної школи має містити такі пункти: ...
10. Гуманістична спрямованість особистості вчителя початкової школи в інклюзивній діяльності означає, що він має: ...
11. В інклюзивній діяльності вчитель початкових класів повинен володіти такою сукупністю професійних якостей: ...
12. В інклюзивній діяльності вчитель початкових класів повинен

володіти такими різновидами компетентностей, як: ...

**Анкета для порівняння теоретичного досвіду студентів
з практичним досвідом готових фахівців.**

Мета анкетування: порівняти теоретичний досвід студентів з практичним досвідом готових фахівців.

Анкета складалась із 10 запитань наступного змісту:

1. Педагогічний стаж:

- загальний педагогічний стаж становить ... р.,
- з них роботи в умовах інклюзивної освіти ... р.

2. Чи виникає у Вас інтерес до застосування інклюзії у педагогічній діяльності?

Так. Ні.

3. Ваше ставлення до інклюзивної освіти:

Розділ III. Актуальні питання теорії і практики спеціальної освіти та соціальної роботи

- для яких дітей включення є можливим?
- яка умова є найнеобхіднішою, аби зробити інклюзивну освіту успішною?

4. Зазначте переваги інклюзивної освіти:

- для дитини з особливими освітніми потребами;
- для інших дітей загальноосвітнього закладу.

5. Які негативні сторони Ви вбачаєте у запровадженні інклюзивної освіти?

6. Як Ви вважаєте, чи готова сучасна школа для впровадження інклюзивного навчання?

- а) так;
- б) ні;
- в) частково.

7. Які труднощі є та можуть бути у запровадженні інклюзивної освіти?

8. Чим, на Вашу думку, цікава інклюзивна діяльність:

- цікаво створити щось своє, незвичайне, краще, ніж було;
- підвищується інтерес до навчання і виховання;
- зростає авторитет серед батьків і дітей;
- радує підтримка адміністрації, рівноправні відносини з нею;
- можна отримати новий статус серед колег, повага до новаторства;
- в новаціях повніше реалізується власний досвід, сили і здібності;
- зростає самоповага, новий погляд на власні здібності та можливості;
- інша відповідь

9. Як Ви вважаєте, чи є, особисто у Вас, достатнє теоретичне підґрунтя для

- впровадження інклюзивних педагогічних технологій на практиці?
- так, я вважаю, що достатньо теоретично обізнаний;
- так, я маю певні знання з окресленого питання, але вони не достатні;
- не зовсім, моя теоретична обізнаність невисока;
- ні, я не володію теоретичними знаннями з даного питання;
- інша відповідь

10. На якому рівні з упровадження інклюзії Ви б поставили власну діяльність:

- а) високий; в) середній;
- б) вище середнього; г) низький.

Для студентів запитання під № 3, 4, 5, 7, 8, 9 залишилися без змін, а інші були

сформульовані наступним чином:

1. Чи виникає у вас зацікавленість до вивчення проблеми впровадження інклюзивної

освіти у ЗНЗ? Так. Ні.

2. Штат яких фахівців, на Вашу думку, необхідно створювати для роботи з молодшими

школярами із особливими освітніми потребами?

6. Якими знаннями та навичками повинен володіти педагог саме в умовах інклюзивного навчання?

10. Пройшовши курс вивчення інклюзивної освіти, яким би рівнем Ви охарактеризували власну готовність до роботи з учнями із особливими потребами:

- а) високий; в) середній;
- б) вище середнього; г) низький.

Інтерактивний практикум для майбутніх учителів початкових класів

Тема зустрічі: «Чоботар без чобіт, столяр без дверей, перукар без зачіски, а педагог без....?»

Прийняття правил роботи на занятті

Група озвучує та приймає правила роботи на тренінговому занятті. Правила закріплюються на демонстраційному стенді, який добре видно кожному з учасників:

- діяти за принципом «тут і тепер»;
- дотримуватися принципу добровільної активності;
- позитивно ставитися до себе та до інших;
- бути відкритим і відвертим під час спілкування;
- говорити лише від свого імені;
- дотримуватися принципу толерантності в роботі;
- діяти за правилом: Я + Ти = Ми;
- цінувати свій час і час кожного;
- дотримуватися принципу конфіденційності.

У світі існує безліч різноманітних професій. Деякі з них з'явилися зовсім недавно, а інші багато років тому. Однією з найстаріших професій є професія вчителя. Вчитель – це людина, яка необхідна всім і кожному. Без учителя не буде ні лікаря, ні інженера. Усі професії є важливими для нормального існування в цивілізованому світі. Але, якщо не буде вчителів, то цивілізації настане кінець.

Бути вчителем дуже важко. Необхідно мати дуже багато індивідуально-професійних якостей які потребує ця професія: доброта, терпіння, розум і любов до дітей, саморозвиток, саморегуляція.

Хороший вчитель любитиме не лише свій предмет, а й учнів. Навіть, якщо дитина не може вирішити завдання або написати твір, вчитель все одно знайде в учні щось хороше і неповторне, і любитиме його. Учні у школі проводять більшу частину дня. Батьки бачать своїх дітей вранці та ввечері. Учитель знаходиться поруч з дитиною весь день, і не тільки вчить їх, а й виховує. Тому вчитель не може поводитися так, як йому хочеться. Він має бути **прикладом для наслідування своїх учнів**, і прикладом добрим.

Вправа «Самопрезентація»

Мета: допомогти познайомитися всім учасникам між собою; створити умови для ефективної співпраці.

Хід вправи: Зараз кожен із вас назве своє ім'я і продовжить таке речення: «Не хочу хвалитись, але я...».

Вчителю доводиться дотримуватись **певного стилю в одязі**, і не тільки на роботі, а й у громадських місцях. Вчитель повинен завжди **думати, що він каже і якими словами**. Діти завжди поруч, і він не може погано впливати на дитину. Вчитель має бути чесним, а інакше з підлітками не можна: вони одразу відчуваю фальш і не поважатимуть людину, яка їм бреше.

Ще вчитель повинен мати **почуття гумору**. Це не означає, що він повинен цькувати байки з учнями, але необхідно під час складного уроку розрядити обстановку і дати перепочити учням.

Вчитель має бути **дорослою людиною**. Він не може бути рівним своїм учням, навіть якщо він щойно закінчив навчальний заклад і всього лише на пару років старший за своїх учнів. Бути дорослим означає нести відповідальність.

Проективна психокорекція

Один день із життя – психологічна гра для дорослих

Кількість гравців: від 6-8 до 15-20

Два варіанти гри:

1. Один день із життя професіонала.
2. Один день із життя людини.

Етапи та правила гри одні й ті самі. Проведення 1-го варіанта гри «Один день із життя професіонала». Вправа проводиться у колі. Час - від 15 до 25 хвилин. Основні етапи гри наступні:

1. Ведучий визначає разом з рештою гравців, яку професію цікаво було б розглянути. Наприклад, група захотіла розглянути професію “вчитель”.

2. Загальна інструкція: “Зараз ми спільними зусиллями постараємося скласти три розповіді про типовий трудовий день нашого працівника - вчителя.

Розповідь 1 лише з іменників.

Наприклад, розповідь про трудовий день вчителя могла б бути такою: дзвінок — сніданок — дзвінок — урок — двієчники — питання — відповідь — трійка — вчительська — директор — скандал — урок — відмінники — дзвінок — будинок — ліжко.

Розповідь 2 – з прикметників.

Розповідь 3 – з дієслів.

У присутності вчителя у класі він **має бути лідером**, який веде за собою учнів. Вчитель не має права вигоріти, тобто охолонути до своєї професії. Він повинен цікавитися **новинками в предметі**, що їм викладається. Він повинен **постійно розвиватися** та виявляти інтерес до сучасного світу, щоб краще розуміти учнів і бути здатним застерегти їх від помилок. Якщо діти бачать, що вчитель є сучасним, то вони прислухаються до його думки. Бути учителем дуже складно, але без учителя неможливо жити.

Професійний імідж педагога можна розглядати як емоційно привабливий образ фахівця, який: відповідає очікуванням конкретної людини або групи людей, володіє професійно важливими та індивідуальними

природними якостями, та є спроможним надати кваліфікаційні освітні послуги, психолого-педагогічну допомогу.

Для дослідження особливостей іміджу педагога в роботі був задіяний спеціально розроблений опитувальник при аналізі якого використовувалися елементи контент-аналізу.

Показники професійного іміджу педагога:

- ораторські здібності;
- почуття гумору;
- стресостійкість;
- прагнення до саморозвитку;
- культура поведінки;
- прагнення до пізнання себе та інших;
- відсутність шкідливих звичок;
- емоційна врівноваженість;
- комунікабельність;
- гнучкість;
- загальна ерудиція;
- працездатність;
- усвідомлення меж своєї компетентності;
- широта інтересів та незалежність поглядів;
- зовнішня привабливість;
- підвищене відчуття відповідальності за свої слова та дії;
- здатність емоційно притягувати до себе людей (атраактивність);
- здатність до співпраці та роботи в колективі тощо.

Вправа «Мотиваційна складова в професійній діяльності».

Мета: В процесі проведення даної вправи вирішується завдання осмислення відмінностей в цілях професійної діяльності на початку кар'єри і в процесі накопичення професійного досвіду.

Час: 20 хв.

Матеріали: аркуші форматом А-4 розділені на три частини, фломастери.

Хід вправи: Присутнім пропонується відповісти на запитання «Для чого ви працюєте?» з позиції минулого, теперішнього, майбутнього: початок професійної діяльності; в даний час; через 5 років.

Усі вчителі, як і люди дуже різні, не хочуть нікого образити але є вчителі які знають свій предмет але не дуже вміють навчити учнів, є вчителі сильні є слабкі, є такі від яких не хочеться виходити із уроку, є адекватні а є не дуже...

Критерії, за якими можна визначити адекватність особистості:

- вміння стримувати емоції;
- здатність контролювати дії;
- комунікабельність;

- енергійність;
- цілеспрямованість;
- соціальну активність;
- комфортне самовідчуття;
- здатність переживання широкого спектра емоцій, почуттів;
- адекватна поведінка усвідомлена.

Вправа «Професійне "Я"»

Мета: Підвищення самооцінки; гармонізація емоційного стану; розвиток позитивної концепції «Я-педагог».

Час: 10-15 хв.

Хід вправи: На окремому листі пропонується намалювати сонце так, як його малюють діти: «У кружечку напишіть власне ім'я або намалюйте себе як педагога. Біля кожного променя напишіть що-небудь гарне про себе з професійної точки зору. Задача - написати про себе якнайкраще. Покладіть цей листочок у свій щоденник і, якщо у вас з'явиться нова якість, додайте промінчик до сонця».

Що робить вчителя ефективним?

Компетентність

Самоефективність

Чіткість викладання

Досвідченість

Здатність максимізувати навчальний час

Доступ учнів до найкращих практик та педагогічних методик

Доступ учнів до сучасних технологій

Чи є в школах ноутбуки та інші гаджети?

Чи працюють учителі з високою цифровою грамотністю?

Мозковий штурм «Урок»

Робота в групах

На аркуші А – 1 вертикально записуємо слово «урок».

Шляхом вільного висловлювання запишіть слова, які асоціюються з уроком, що починаються з літер «у», «р», «о», «к». Це можуть бути іменники, прикметники, дієслова.

У кожного різні відчуття щодо однієї й тієї самої речі.

У – уважний, успішний, умілий, усміхнений

Р – рівний, радісний, різносторонній, результативний

О – оптимістичний, обдарований, об'єктивний, обізнаний,

К - колективний, комфортний, комунікабельний, коректний, корисний

Педагогічна ситуація №1

Ви почали вести урок, всі учні заспокоїлись, настала тиша, і раптом в класі хтось голосно засміявся. Ви здивовано подивились на того учня. Він,

дивлячись вам прямо у вічі, заявив: „Мені завжди смішно дивитись на вас і хочеться сміятись, коли ви починаєте заняття”. Як ви відреагуєте на це? Виберіть і поясніть правильний варіант із запропонованих нижче.

1. „Ось тобі й на”.
2. „А що тобі смішне?”
3. „Ну й ради Бога”.
4. „Ти що, дурний”.
5. „Люблю веселих людей”.
6. „Я радий(а), що створюю у тебе веселий настрій”.
7. Запропонуйте свій варіант.

Педагогічна ситуація №2

На початку заняття або вже після того, як ви провели декілька занять, учень робить заяву: „Я не думаю, що ви як педагог зможете нас чогось навчити”.

Ваша реакція:

1. „Твоя справа – вчитися, а не вчити вчителя”.
2. „Таких, як ти, я, звичайно, нічому не зможу навчити”.
3. „Може тобі краще перейти у інший клас або вчитися у іншого вчителя?”
4. „Ти просто не хочеш учитися”.
5. „Мені цікаво знати, чому ти так думаєш ? ”

Педагогічна ситуація №3 «Хто зайвий?»

Один із учнів постійно порушує дисципліну. Нарешті ви, втративши терпіння, наказуєте йому залишити клас.

- А ви не маєте права вигнати мене з класу. Я не вийду, - говорить учень.
1. Ви наполягаєте на своєму.
 2. Погрожуєте, що інакше клас залишите ви.
 3. Нагадуєте учневі, що в нього є не лише права, а й обов'язки.
 4. Запропонуйте свій варіант.

Проблема «емоціонального сгорання» на роботі ЧИ МОЖЕ БУТИ ЧОБОТАР БЕЗ ЧОБІВ?

Моя відповідь:

- Може!)))

І яка власне мені різниця, чи здорові у стоматолога зуби, якщо мені важливо, щоб він добре лікував мої? Та нехай він буде хоч із вставною щелепою))) Яка різниця, є у психолога сім'я, якщо він знає, як допомогти іншим знайти сім'ю? Яка різниця, чи багатий сам психолог, якщо він чудово вчить інших заробляти гроші? Яка різниця, покинув психолог пити сам, якщо він лікує від алкоголізму інших? Я знаю таких психологів, у яких немає дітей, але їхні клієнтки часто завагітніють, наприклад. Психолог, як і будь-яка інша людина, має право бути таким, яким він є. Якщо він зараз не має

потреби кидати пити, але він може допомогти це зробити іншим, то так тому і бути. Якось на одному з гештальт інтенсивів я побачила, як два психологи буквально несли на руках свого п'яного колегу до кімнати. Тоді я була обурена і злякана тим, куди я потрапила... А зараз я змінила свою думку щодо цього висловлювання і дуже рада. Чому? Розкажу докладніше. Часто з такими закидами звертаються до психологів, чекають від них якоїсь, вигаданої самими очікуваннями, досконалості, спираючись на МІФИ про психологів. Я теж раніше вважала, що психолог повинен мати сам те, що навчає інших. Це ж логічно! Давайте розділимо, для початку "шевців"(психологів) на кілька видів: 1. Шевець із чоботями, який вміє шити чоботи собі, але НЕ вміє їх шити для інших. Ну, НЕ вміє, і все тут! Погодьтеся, що такі шевці існують)))

2. Чоботар, який не має чобіт, але вміє чудово шити чоботи для інших. Талант у нього такий, покликання – добре шити чоботи, а сам ходить босоніж, і його все влаштовує! Він щасливий від того, що допомагає іншим мати чудові чобітки, але в нього самого немає потреби в чоботях.

3. Шевець, який навіть не шевець, але називає себе шевцем, він і своїх чобіт не має, і іншим їх чи не шиє, чи шиє погано, тільки псує все.

4. І, нарешті, шевець, який і сам має чудові чоботи, та іншим їх шиє чудово. Найдивовижніше, що всі психологи допомагають, коли є потреба у допомозі. У всіх психологів є клієнти, яким вони можуть допомогти, навіть у тих, хто п'є психологів, які примудряються успішно лікувати, або НЕ лікувати, алкоголізм. Все залежить від готовності змінюватись. Іноді людина звертається для того, щоб їй не допомогли. Ви будете здивовані, але так і є: він шукатиме такого психолога, який підтвердить йому правильність його життєвої філософії. Такій людині чудово підійде швець без чобіт, який і собі не зміг пошити чоботи, і цій людині не зможе, тому що на даний момент у клієнта НЕМАЄ ПОТРІБНОСТІ У ЧОБОТАХ, ВОНИ ЙОМУ ПРОСТО НЕ ПОТРІБНІ!!!

Вправа «А педагог без....?»

Вищезазначений О.Фон Бісмарк свій час сказав мудру річ на замітку сучасний державникам і тим хто має на меті їм стати , а саме - "*Ставлення держави до вчителя - це державна політика, яка свідчить або про силу держави, або про його слабкості*". Вважаємо цю цитатою вичерпною і повністю розшифрованою для вітчизняних "політичних мужів".

Не забувайте, у кожного чоботаря свої чоботи, у кожного педагога свої

...

Дайте відповідь на 2 запитання:

1. За що ви вдячні своїй професії?
2. За що ви їй не вдячні?

Саме те за що ви їй не вдячні і є той самий чоботар без чобіт, перукар без перуки, швець без штанів, а педагог без ...

Вправа «Зіркова година»

Мета: розвиток позитивної складової емоційного компоненту професійної спрямованості.

Час: 7-10 хв.

Матеріали: приналежності для письма.

Хід вправи: Учасникам пропонується виділити 3-5 найбільш характерних для професії педагога радощів (заради чого взагалі живуть представники цієї професії, що для них є найважливішим в житті та роботі). По закінченні запропонованого часу кожний учасник розповідає про ті радощі, які він виділив (можна показати за допомогою пантоміміки, а інші учасники - відгадують). Під час обговорення учасники уточнюють, висловлюють свої думки.

Проективний тест «Обери крісло»

1. Ви обрали **«Крісло бізнесмена»** Ви — сильна і працьовита людина. Можете цілий день просидіти над важким та нудним проектом. Трудоголік, але на відміну більшості трудоголіків маєте здорове ставлення до роботи. Ви ніколи не боїтеся висловити свою думку, впевнені у своїх силах.

2. Ви обрали **«Крісло духовного наставника»** Ви — спокійна і співчуваюча людина, яка допомагає людям. Альтруїст. Можете цілий день просидіти у кріслі, слухаючи іншу людину. Ви добрі та добродушні. На вашу думку, справжня людина це той, хто допомагає іншим людям. Саме таким ви намагаєтеся бути. Вам під силу заспокоїти навіть саму неспокійну людину.

3. Ви обрали **«Крісло винахідника»** Ви — енергійна та передова людина. Ви можете цілий день просидіти на одному місці, розробляючи ідею. Ви любите випробування як на роботі, так і поза нею. Ви трохи нав'язливі, але не терпите того, щоб хтось нав'язувався вам. Любите експериментувати та ретельно вивчати нові речі.

4. Ви обрали **«Крісло критика»** Ви — витончена і добре вихована

людина. Можете цілий день розважати гостей дотепними жартами. Іноді Ви можете здатися снобом, любите лише якісні речі. Люди вважають вас трохи зарозумілою та витонченою людиною. У глибині душі ви мрієте мати лише найкраще.

5. Ви обрали **«Крісло педагога»** Ви — цікава та ініціативна людина, любите ставити запитання та знаходити на них відповіді. У вас є аналітичний склад розуму. Вас захоплюють процеси людських взаємодій, ви любите навчати та повчати, адже це у вас виходить дуже вдало. На вигляд ви спокійні, але всередині вас вирує активне життя. Ви любите вивчати людей, дітей часом навіть спеціально виводите на емоції, та даєте їм цікаві завдання, щоб подивитися на їхню реакцію та зробити свої “педагогічні” висновки.

6. Ви обрали **«Крісло мандрівника»** Ви — підприємлива людина. Любите нові речі, місця, людей, ви авантюрист і шукач новизни. Іноді ви подорожуєте реально, іноді лише у мріях. На вигляд ви буваєте неспокійні, віддушину знаходите якраз у подорожах (реальних чи віртуальних).

7. Ви обрали **«Крісло романтика»** Ви мрійлива і творча людина, можете просидіти цілий день просто за роздумами. У вас гарна уява, і ви часто губитеся у своїх думках, у вашому розумі провертаються цікаві світи, але не вистачає самодисципліни, щоб записати їх.

8. Ви обрали **«Крісло вченого»** Ви наполеглива людина, можете цілий день просидіти за читанням складної книги. Ви навіть ризикуєте заблукати у світі ідей. Але чим більше нюансів та загадок, тим вам цікавіше. За першим враженням ви взагалі не цікавитесь світом, але насправді ви людина яка швидко захоплюється. Ви намагаєтеся поринути у саму суть речей.

9. Ви обрали **«Крісло філософа»** Ви — химерна і весела людина. Можете просидіти цілий день і при цьому не нудьгуватимете і іншим не дасте скучити. Адже у світі щодня відбувається стільки цікавого! За першим враженням ви ексцентричні (незвичайні). На щастя, багато людей вважають ваші дивацтва забавними. Ви постійно вдосконалюєте свій унікальний, подекуди дивний погляд на життя.

Бувають люди дощові,
Які все плачуть, плачуть, плачуть,
І сирістю у голові
Самі собі несуть невдачі.

Бувають люди наче грім,
Похмурі і завжди сердиті,
І вже радіти важко їм,
Серця їх попелом укриті.

А є веселки й промінці,
Є люди сонячні, яскраві,

Усім приємні люди ці,
Затишно з ними і цікаво.

Тож вибирай погоду сам
Яку в душі своїй селити,
Лиш пам'ятай, що небесам
Важливі в серці твоїм квіти.
© Катя Сорока

Любов до професії – це...

Любов до професії – це реалізувати через неї свій талант. Робити те, до чого лежить серце і не робити того, заради чого не хочеться вставати зранку.

Любов до професії – це вчитись у практиків, а не теоретиків.

Любов до професії – це отримати цю професію. Так, я буду просувати й надалі відповідність міжнародному стандарту професії . Це – знак якості і фундамент. Я вчилася грі на фортепіано з 5-ти років, але ненавиділа нотну грамоту, мені здавалося, що і без нот непогано виходить. І мій тато-музикант сказав, що класно імпровізує врешті той, хто досконало опанував нотну грамоту. Це правда. І, врешті, піаністка з мене так собі, але в цей підхід я вірю, і використовую для будь-якої експертизи – чи то професійної, чи то управлінської.

Любов до професії – це слідувати етиці, кодексу цієї професії.

Любов до професії – це творити.

Любов до професії – це кидати їй виклик. І кидати виклик собі, бути відкритим до потреб професії, бути попереду них.

Любов до професії – це постійно думати, що особисто я можу зробити для професії. Що я можу їй дати, а не що вона мені.

Любов до професії – в турботі про її цінність, і створення цієї цінності щодня. Любов до справи, якій присвячуєш 70% свідомого життя – це, врешті, любов до себе, повага до свого обмеженого часу і життя. Робота з Людиною – це чудова професія, одна з найкращих. Ми маємо змогу працювати із найдосконалішим творінням – з людиною, ми можемо управляти нематеріальним та безмежним – потенціалом. Ми практично творимо магію.

Підсумкова рефлексія «Я сьогодні на зустрічі...».

**Тренінгове заняття:
Емоційна саморегуляція як ресурс професійно-особистісного
розвитку майбутнього учителя початкових класів**

Сьогодні на тренінговому занятті ми будемо говорити про емоційну саморегуляцію, що це таке, як покращити свій емоційний стан, проаналізуємо свої індивідуальні особливості, зробимо крок на шляху до формування позитивного ставлення до себе, сформуємо навички самостійного відновлення, зрозуміємо природу негативних проявів. Тож вперед до нового досвіду!

Жорстока реальність заповонила наше життя сьогодні. Ми з вами проживаємо новий досвід, вчимося по-новому виживати. У цей непростий час дуже важливо знайти свій спосіб, щоб зміцнити здатність відновлюватися після негараздів, навчитися піклуватися про себе, розпізнавати негативні зміни в організмі, в поведінці, у спілкуванні з іншими, щоб вчасно попередити проблеми, які можуть виникати.

Після того, як відбулися травмуючі події, наше тіло може відчувати сильні емоції, які, як хвилі в океані, приходять і накривають берег. Ці хвилі то накривають, то відступають назад в океан. Така метафора дуже доречна, коли ми говоримо про наш психоемоційний стан.

Вправа «Очікування»

Мета: навчити учасників визначати власні очікування відповідно до мети заняття.

У мене в руках є кольоровий папірець, осінній листочок, ви повинні написати свої очікування від тренінгу і прикріпити до осіннього дерева а вкінці заняття ми побачимо, чи справдились вони.

Але перш ніж почати наше тренінгове заняття ми повинні прийняти правила роботи.

Правила роботи

1. **«Тут і зараз».** Всі висловлювання повинні стосуватися теми.
2. **Добровільність і активність.** Можеш не виконувати всі завдання, але проявити себе можна лише через активне виконання завдань.
3. **Слухай уважно, нікого не перебивай.** Пам'ятай, що ви всі зібрались тут, щоб бути почутими.
4. **Чесність і правдивість.** Тільки та відповідь правильна, яка насправді відображає твою думку, твої почуття.
5. **Конфіденційність.** Не обговорюй за межами групи надану інформацію.
6. **Добррозичливість у ставленні до інших.**
7. **Я-висловлювання.** Говори від свого імені і про свої почуття.
8. **Приймай себе та інших такими, які вони є.**
9. **Виконання будь-якого завдання-важлива й відповідальна справа.**
10. **Критиці –НІ.**

Людина не може залишатися байдужою до навколишнього світу. Предмети, що її оточують, події, свідком або учасником яких вона стає, викликають у людини різні емоції.

Емоції (від латинського - збуджувати, хвилювати) - переживання людини під впливом зовнішніх або внутрішніх подразників, тобто переживання людиною свого ставлення до світу й до людей, душевне переживання відчуттів приємного або неприємного.

Радість, сум, страх, обурення, гнів - усе це різні емоції. Деякі речі викликають у нас задоволення й радість, інші - біль, страх, відразу.. Характер переживань залежить від того, яке значення мають різні предмети, явища для людини, наскільки вони задовольняють її потреби. Саме завдяки емоціям ми одержуємо першу інформацію про ті чи інші речі, саме емоції оцінюють їх і багато в чому визначають наше до них ставлення надалі: що нам подобається, а що не подобається.

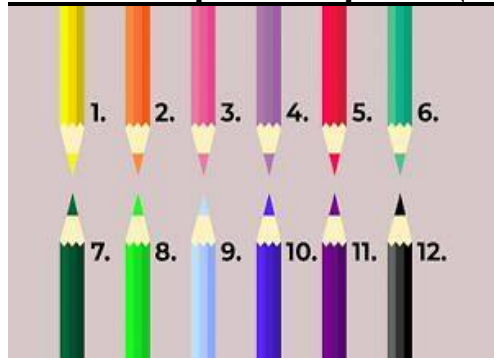
Емоції допомагають людині регулювати свою поведінку. Вони сигналізують про те, чи все у неї вжитті гаразд. Мабуть, вам знайомий вислів «безпричинний сум». Зіпсувався у людини настрій. Вона й сама не завжди знає, чому це відбулося. Проте усе на світі має причину. І емоції, сигналізуючи, що трапилося неприємне, змушують шукати причину настрою, що зіпсувався, аналізувати свої й чужі вчинки. Зрештою причина виявляється: несправедливо дорікнула близька людина, товариш повівся негарно, робота виконана гірше, ніж хотілося б...

Власна поведінка також викликає в людини певні почуття, і не завжди приємні. Буває, мучають докори сумління - отже, у чомусь помилився, якісь вчинки заслуговують на осуд.

Пригадайте, якщо ви маєте гарний настрій, усім задоволені, чи не здається вам, що життя прекрасне й надзвичайне, а люди навколо - сама доброта, що все довкола забарвлюється в радісні тони. Або коли нас щось турбує ми не знаходимо собі місця відчуваємо незадоволення, сум, гнів, відразу і тоді ті ж самі люди здаються нам злими й налаштованими проти нас, а все навколо - сірим, брудним, огидним? Що змінилося? Наші емоції!

Цей цікавий психологічний тест підкаже, що зараз вас по-справжньому Вас турбує. Виберіть колір олівця, а потім дізнайтеся результату.

Тест «Виберіть колір олівця»

1. Жовтий олівець

Вам не вистачає тепла. Вирушайте ближче до сонечка або притисніться до коханої людини.

2. Помаранчевий олівець.

Ваша душа потребує змін. Можливо, нове захоплення врятує ситуацію. Візьміть відпустку чи відгул та проведіть час із задоволенням.

3. Рожевий олівець.

Вам набридла рутинна. Можливо, настав час оновити гардероб або зачіску. Для важких випадків підійде ремонт у квартирі.

4. Бузковий олівець

Вам час позбуватися впливу на вас думки оточуючих. Побудьте трохи на самоті, помедитуйте та припиніть звертати увагу на слова інших людей.

5. Червоний олівець

Вам бракує пристрасті. Настав час урізноманітнити стосунки зі своєю другою половинкою або вирушити на пошуки супутника життя.

6. М'ятний олівець

У вас відчуття, що ви перебуваєте на роздоріжжі. Від вашого вибору залежить подальше життя. Добре подумайте, перш ніж приймати доленосні рішення.

7. Зелений олівець

На даний момент ви відчуваєте втому. Вам набридла постійна «перегонка» і дуже хочеться відпочити. Беріть відпустку або відгули і присвятіть час собі.

8. Салатовий олівець

Вам бракує уваги. Спробуйте провести вечір у галасливій компанії чи зателефонувати старим друзям.

9. Блакитний олівець

Вам бракує внутрішнього спокою. Потрібно частіше розслаблятися. Звичайна медитація допомагає настроїти думки на потрібний лад.

10. Синій олівець

Ви відчуваєте напругу всередині. Потрібно якимось розвантажитись. У цьому може допомогти фізичне навантаження. Вирушайте на вечірню пробіжку у парку або поплавайте у басейні.

11. Фіолетовий олівець

Ви почуваєтеся самотньо. Один дзвінок близькій людині може виправити стан справ. Якщо проблема не вирішиться, пропонуємо завести домашнього вихованця. Клопіт додасться, зате буде весело.

12. Чорний олівець

Ви перебуваєте у стані власної невпевненості. Якщо комплекси обтяжують, потрібно почати з ними працювати. Для початку зрозумійте, що вам не подобається в собі.

Емоції можна розглядати й відповідно до того, який стан вони викликають: **активний чи пасивний, підвищують чи пригнічують життєдіяльність людини.** З цього погляду емоції поділяються на дві групи - **стенічні** (від грецького «стенос» - сила) та **астенічні** («астенос» - слабкість, знесилля). Стенічні емоції підвищують активність, енергію, життєдіяльність, викликають

підйом, бадьорість завдяки посиленню роботи серцевої системи, підвищенню артеріального тиску, темпу та глибини дихання. До стеничних емоцій відносяться радість, задоволення, захоплення. Астенічні емоції знижують активність, пригнічують життєдіяльність. Це туга, смуток, образа тощо.

Американський психолог, дослідник емоцій Керол Ізард вважає деякі емоції фундаментальними:

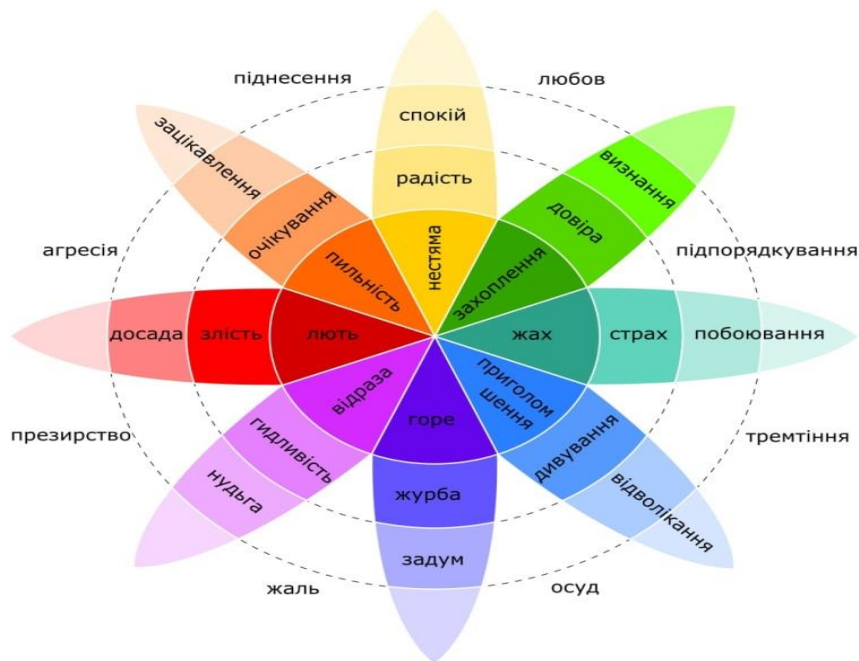
- 1) зацікавлення - хвилювання;
- 2) радість;**
- 3) подив;
- 4) горе, страждання;
- 5) гнів;**
- 6) відраза;
- 7) презирство;
- 8) страх;**
- 9) сором;
- 10) провина.

Інші емоції - похідні. З поєднання фундаментальних емоцій виникають комплексні емоційні стани:

- 1) тривожність;
- 2) агресивність;
- 3) імпульсивність;
- 4) замкнутість;
- 5) невпевненість;
- 6) асоціальність.

Колесо емоцій Роберта ПЛУТЧИКА

Центральне коло – **це афекти**
Середнє коло – **це базові емоції**
Зовнішнє коло – **це складні емоції**

На ваш погляд, які із них найінтенсивніші? Потрібно обґрунтувати свою відповідь.

На основі емоцій у людей виникають **почуття**. Вони, так би мовити, узагальнюють емоції і завжди пов'язані з кимось або чимось конкретним: наприклад, почуття любові до людини, почуття ненависті до ворога тощо. На відміну від емоцій, почуття є стійкими, глибокими, довготривалими саме вони роблять наше ставлення до різних сторін життя постійним.

Одні й ті самі почуття можуть існувати у людини протягом усього життя і навіть супроводжуватися суперечливими емоціями (не тільки позитивними, а й негативними). Коли нас ображає людина, яку ми любимо, ми якийсь час сердимосся на неї, переживаємо негативну емоцію, однак наше постійне ставлення до неї зберігається.

Вправа «Нісенітниця»

Кожен учасник отримує аркуш паперу і записує на ньому відповідь на запитання психолога. Після цього загинає аркуш так, щоб його відповіді не було видно, і передає сусіду, який сидить праворуч. Той письмово відповідає на наступне запитання ведучого, знову загинає аркуш і передає далі. Коли запитання закінчуються, кожен учасник розгортає аркуш, що опинився у нього в руках, і вголос, як один текст, читає записані на ньому відповіді.

Запитання :

- Хто?
- Де?
- З ким?
- Чим займалися?
- Як це відбувалося?
- Що запам'яталося?
- І що вийшло?

Що ж таке емоційна саморегуляція?

Емоційна саморегуляція — це розуміння природи емоцій, уміння розпізнавати їх і здатність володіти собою. Це необхідна умова гарного ментального та фізичного самопочуття.

РОЗУМІТИ І РЕГУЛЮВАТИ ВЛАСНІ ЕМОЦІЇ

Невміння керувати власними емоціями призводить до погіршення власного стану, ускладнення відносин з іншими людьми.

Все пов'язане:

ДУМКИ -----ПОВЕДІНКА -----ЕМОЦІЇ

Саморегуляція дає змогу досягати мети, уникати багатьох проблем, зберігати психологічну рівновагу і приймати зважені рішення за будь-яких обставин.

На відміну від **емоцій, почуття** мають виражену об'єктивну прив'язку: вони виникають щодо чого або когось, а не в ситуації в цілому. **«Я боюсь цієї людини»** — це почуття, а **«Мені страшно»** — це емоція. За якістю почуття виявляється ставлення особистості до праці, подій, інших людей, до самої себе. **Емоції ситуативні, почуття прив'язані до певної людини або предмету, довготривалі.**

Значення емоційної саморегуляції

Усе, що відбувається в нашому житті, ми спочатку оцінюємо **емоційно**, а вже потім **раціонально**. Іноді наша реакція випереджає думку, і ми діємо майже рефлекторно, зокрема коли виникає несподівана загроза життю. У таких випадках швидка реакція корисна — може навіть врятувати. Однак часто вона неадекватна, і ми розуміємо, що так не слід було чинити («Це був необдуманий вчинок, я діяв під впливом емоцій».) Такі дії можуть мати небажані наслідки — конфлікт, зіпсовані стосунки, підірвана репутація.

Надмірна емоційність властива підлітковому віку. Це пов'язано з гормональною перебудовою організму. Адже якщо до початку статевого дозрівання концентрація чоловічих і жіночих гормонів в організмі дитини стабільна, то в підлітковому віці вона зростає у 10—20 разів. Лікарі називають це «гормональним бунтом». Він призводить до багатьох змін в організмі, у тому числі впливає на нервову систему, прискорює процеси збудження. Тому підлітки часто переживають сильні емоції, страждають від перепадів настрою, стресів і депресій.

Людина значною мірою є **самокерованою системою**. На фізіологічному рівні ми можемо спостерігати, як наш організм адаптується до змін, відновлюється після травми чи хвороби. Психіка людини також дуже пластична. Вона здатна долати навіть дуже сильні стреси, відновлюватися після потрясінь і гоїти душевні рани.

Гра «Равлик»

Мета: Зняття емоційної напруги, агресії, зниження імпульсивності дітей.

Обладнання: просторе приміщення, картинки із зображенням равлика та жаби.

Інструкція вєдучому:

Ведучий показує педагогам малюнки із зображенням равлика та жаби.

Пояснює їм, чому равлик боїться жабу, що робить равлик у момент небезпеки. Потім ведучий стає попереду педагогів, а педагоги прилаштовуються за ним «паровозиком» — кожен наступний обіймає за талію попереднього. Ведучий каже, що тепер вони всі разом — великий равлик. За командою ведучого «Жаба» равлик закручується у спіраль і завмирає, не рухається, не ворухиться. По команді «Жаба поскакала» педагоги, не розчіплюючи рук, походжають по кімнаті і хором кажуть: «Знову гуляти равлик хоче, радіє і регоче».

Гра повторюється декілька разів.

Природа емоцій

Наш мозок можна порівняти з айсбергом: свідомість — його вершина, а підсвідомість — дев'ять десятих об'єму, що знаходиться під водою. Свідомість може оперувати одночасно 5—9 одиницями інформації і здатна пам'ятати її лише кілька годин.

Емоції є мовою нашої підсвідомості.

Якщо нічого не загрожує життю або не існує конфлікту між нашими думками і діями, з одного боку, та цінностями, переконаннями і звичками — з іншого, ми відчуваємося спокійно і врівноважено. А коли виникає загроза і ми діємо всупереч своїй підсвідомості, то відчуємо неприємні емоції: від легкого душевного дискомфорту до афекту — дуже сильних і руйнівних емоцій.

Вправа «Вибір»

Ви заходите в хлібний магазин і купуєте пончик з повидлом. Але коли Ви приходите додому і надкушує його, то виявляєте, що відсутній один істотний інгредієнт - повидло всередині. Ваша реакція на цю дрібну невдачу?

1. Чи відносите бракований пончик назад в магазин і вимагаєте натомість новий.
2. Говорите собі: «Буває» - і з'їдаєте порожній пончик.
3. З'їдаєте щось інше.
4. Намазуєте маслом або варенням, щоб було смачніше.

Коментар ведучого: «Якщо ви вибрали

1. Перший варіант, то ви - людина, що не піддається паніці, яка знає, що до ваших порад частіше прислухаються. Ви оцінюєте себе як розважливу, організовану особистість. Як правило, люди, які вибирають перший варіант відповіді, не рвуться в лідери, але, якщо їх вибирають на командну посаду, намагаються виправдати довіру. Іноді ви ставитеся до колег з деяким почуттям переваги - вже ви не дозволите застати себе зненацька.

2. Якщо ви вибрали другий варіант, то ви - м'яка, терпима і гнучка людина. З вами легко ладити і колеги завжди можуть знайти у вас розраду і підтримку. Ви не любите шуму і суєти, готові поступитися головною роллю і надати підтримку лідеру. Ви завжди опиняєтеся в потрібний час в потрібному місці.

Іноді ви здаєтеся нерішучою, але ви здатні відстоювати переконання, в яких твердо впевнені.

3. Якщо ви вибрали третій варіант, то ви вмієте швидко приймати рішення і швидко (хоча і не завжди правильно) діяти. Ви авторитарна людина, готові прийняти на себе головну роль в будь-якій справі. У підготовці та проведенні серйозних заходів можливі конфлікти, так як в стосунках з колегами ви можете бути наполегливими і різкими, вимагаєте чіткості і відповідальності.

4. Якщо ви вибрали четвертий варіант, то ви людина, здатна до нестандартного мислення, новаторських ідей. До колег ви ставитеся як до партнерів по грі і можете образитися, якщо вони грають не за вашими правилами. Ви завжди готові запропонувати кілька оригінальних ідей для вирішення тієї чи іншої проблеми.

Емоційна саморегуляція є запорукою психологічного та навіть соматичного здоров'я особистості. Адже складності в усвідомленні та визначенні власних емоцій ("алекситимія") підвищують ризик виникнення психосоматичних захворювань у дітей та дорослих. Нездатність керувати емоціями часто свідчить про складнощі у керуванні стресом, що може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям. Таким чином, уміння розбиратися у власних почуттях та керувати ними постає особистісним фактором, який зміцнює **психологічне та соматичне здоров'я людини**. Якщо ми знаходимося в контакті зі своїми почуттями - вміємо помічати і розуміти їх, то можемо при необхідності при важких переживаннях відразу надавати підтримку собі, а також керувати своїм емоційним станом.

Коли ж почуття ігноруються - свої або інших - виникає конфлікт у взаєминах, або ж внутрішньоособистісний конфлікт. Такий конфлікт згодом стає причиною неврозів, тривожних розладів, призводить до незадоволеності життям і позбавляє людину радості.

НАВІЩО РОЗУМІТИ І УМІТИ ВИРАЖАТИ ЕМОЦІЇ

Для ефективної комунікації з оточенням і досягнення мети.

Для відсутності напруги в тілі (і профілактики психосоматических захворювань) або психіці, причини якого ми не розуміємо.

Для мінімізації конфліктів і напруги в спілкуванні.

Для власного спокою і комфорту.

На жаль, в нашій культурі існує багато нездорових переконань про емоції та почуття, зокрема, поширеною є думка про те, що деякі з них є "поганими", "негативними", такими, що не можна виражати.

Практика придушення і стримування своїх почуттів в результаті може мати три варіанти наслідків:

Перший можливий варіант пригнічуючи неприємні емоції, психіка згодом також починає перекривати доступ і до позитивних. І тоді у людини

втрачається здатність відчувати, і життя стає прісним, беземоційним, нудним.

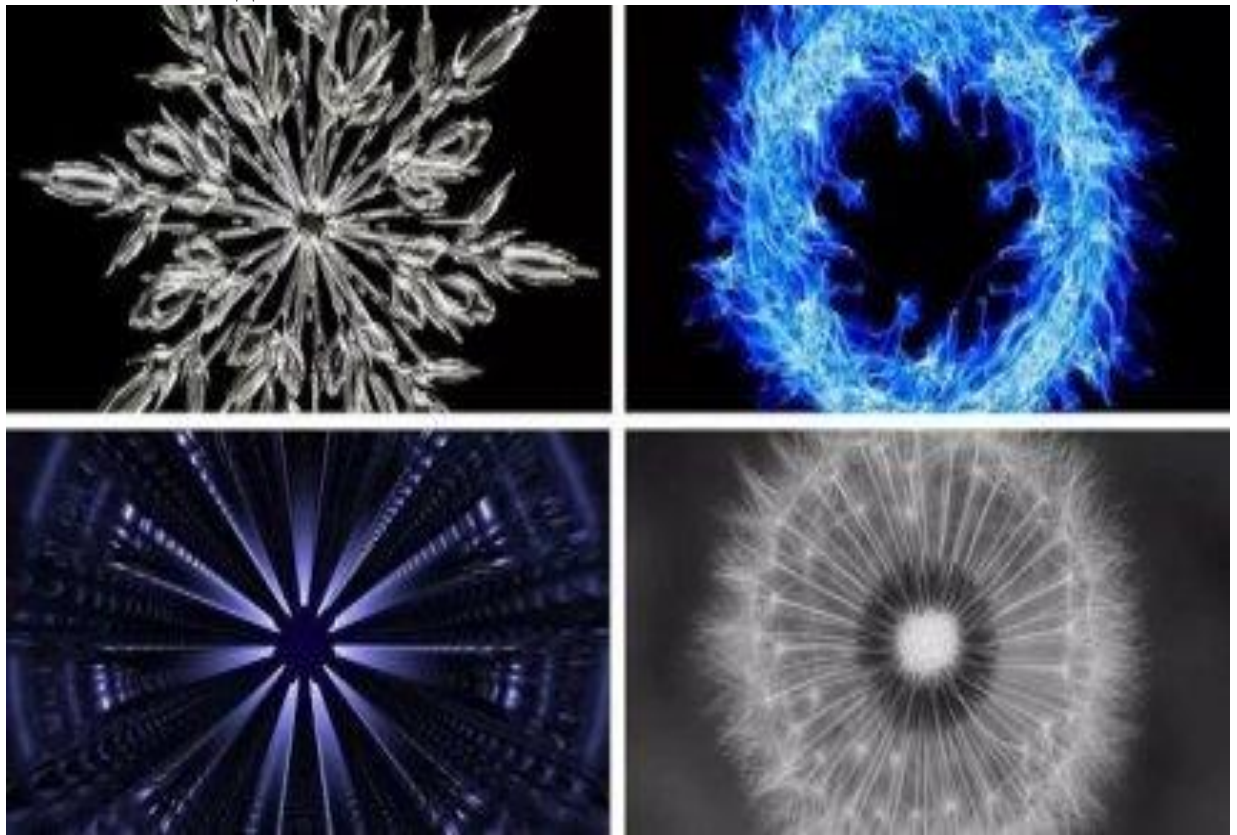
Другий можливий варіант – це коли пригнічені емоції капсулюються в тілі, і тоді ми маємо справу з психосоматикою. Невідреаговані злість, образа, тривога, страхи призводять до емоційного вигорання, психічного напруження, тривоги, зривів, депресій, різноманітних симптомів.

Третій варіант - емоції тривалий час стримуються, придушуються, але потім відбувається перевантаження і людина вибухає. Такий спосіб відреагування емоцій завдає великої шкоди і відносинам, і здоров'ю людини.

Тільки з прийняття власних емоцій, якими б вони не були, може початися справжня робота над собою. Якщо ви хочете перетворити свої емоції в друзів, запам'ятайте: **не буває поганих або хороших емоцій**. Емоції такі, які вони є. До будь-якої з них, якою б вона не була, важливо поставитися з повагою і прийняттям. Якщо емоція виникла, вона неодмінно шукає вихід, адже її завдання - спонукати нас на дії, які забезпечать задоволення наших потреб. Будь-які емоції нам дані для того, **аби ми їх відчували, звертали увагу, висловлювали, проживали**. Будь-яке переконання, що накладає жорстку заборону на вираження будь-якої емоції, є деструктивним (руйнівним).

Емоції – ключі до наших потреб. Вони ґрунтуються на них і відображають ступінь їх задоволення. Емоції виступають певним сигналом, індикатором того, що якісь з наших потреб не задоволені. Завдяки емоціям ми визначаємо значимість для нас того, що відбувається. Але досить часто наше відношення до тих чи інших подій, людей напряму залежить від негативного досвіду, який ми пережили в дитинстві. В психології це називається незакритий ГЕШТАЛЬТ. Гештальт – це формування цілісної картини (світу, явищ, відносин і т.д.). Коли потреба задовольняється? Коли ситуація доведена до логічного завершення, гештальт закривається. Гештальт-терапія – це терапія ситуацією.

Тест Виберіть картинку і дізнайтеся, яка емоційна скалка дитинства впливає на Ваше життя.

Малюнок 1

У юному віці сталася неприємність, яка змусила вас відчувати себе слабким та безпорадним. У цій ситуації ви шукали підтримку у тих, хто сильніший і старший, але не отримав її. Ошукані очікування та біль залишаються у вашій підсвідомості на все життя. Зараз у вас сформувався "синдром відмінника", який змушує все робити ідеально заради похвали. Настав час перестати залежати від думки оточуючих і чекати від них схвалення. Потрібно навчитися стати самостійною особистістю, а не чекати на підтримку від інших. Адже ви вже не маленька і слабка дитина, а сильна та відповідальна людина. Доведіть це всім. А насамперед - самому собі.

Малюнок 2

Цей малюнок свідчить, що у вас складні стосунки з батьками. У дитинстві (а можливо і зараз) ви вважали, що мама любить вас менше за братів і сестер. Навіть якщо ви були в сім'ї єдиною дитиною, вам явно не вистачало їхньої участі та уваги. Тому у вас закладені такі проблеми, як незадоволеність собою та зневіра у власні сили. Всю критику ви відносите лише до себе, а всі похвали – ви не вірите. Самокопання в собі, пошук внутрішніх ворогів - ось ваша доля. А вам це потрібне? Повірте: тільки ви самі коваль свого щастя. Якщо можете переступити через свою непевненість, станете сильною особистістю.

Малюнок 3

Безліч друзів та приятелів, подруг, ви в центрі уваги, любите бути "королем, королевою" вечірок. Але коли оточуючі розходяться, ви

залишаєтеся віч-на-віч зі своїми думками та сумнівами. Швидше за все, у дитинстві у вас відбулася втрата близької людини, якій сміливо довіряли всі свої секрети. В результаті відчуваєте самотнім і безліччю приятелів намагаєтеся компенсувати біль дитячої втрати. Вам потрібно зрозуміти, що кругообіг життя змінити неможливо: люди йдуть, переїжджають, помирають. На їхнє місце приходять інші – теж добрі. Не можна концентруватись лише на своїх втратах. Якщо повірите людям, зможете знайти нового близького друга, подругу - життя заграє новими яскравими, цікавими фарбами, підуть думки про самотність і ви повірите в те, що ви стали самодостатньою людиною.

Малюнок 4

На перший погляд ви відкрита і щира людина. Ви слухаєте чужі історії про сімейні проблеми, завжди знайдете для них слова втіхи. Але ніколи і нікому не розкриваєте власне серце. Ви плакатимете в подушку, але ні з ким не поділіться своєю бідюю. Ви просто не вмієте говорити про себе. Швидше за все, у дитинстві вас жорстоко обдурили друзі чи батьки. З того часу ви нікому не довіряєте. Вам дуже складно, адже потрібно знайти сили, щоб повірити – у світі добрих та порядних людей набагато більше, ніж поганих та брехливих. Вас не повинна лякати невинна брехня на спасіння. А якщо знайдете одnodумця, якому зумієте довіряти, то ваші сили стануть безмежними і ви зумієте зрушити гори!

Поради психолога – емоційна саморегуляція

Емоційне напруження – *це не стрес, не хвороба й не діагноз, а тим більше – не вирок. Щоб уникнути наслідків, треба уникати причин, або хоча б їх мінімізувати. Емоційне напруження – це сигнал, який дає нам і наше тіло, і наша нервова система, «Небезпека! Час зупинитись!» Тому будьте уважні до себе.*

В екстремальних ситуаціях людина відчуває дію багатьох стресорів: страху, болю, перевтоми, холоду, спеки, голоду, спраги, самотності, зневіри.

Для того щоб зменшити емоційне напруження та навчитися керувати своїми емоціями, пропоную використовувати кілька поданих нижче способів. **Мускулатура.** Найпростіший, але достатньо ефективний спосіб емоційної саморегуляції — розслаблення м'язової мускулатури. Навчившись розслабляти лицьові м'язи, а також довільно і свідомо контролювати їх стан, можна навчитися керувати і відповідними емоціями. Вправи для релаксації м'язів особи включають завдання на розслаблення тієї або тієї групи м'язових м'язів (лоба, очей, носа, щік, губ, підборіддя).

Дихання. Важливим резервом у стабілізації свого емоційного стану є вдосконалення дихання. Навчившись впливати на своє дихання, можна набути ще один спосіб емоційної саморегуляції. Значення дихальних вправ полягає у свідомому контролі за ритмом, частотою, глибиною дихання.

Візуалізація – це створення внутрішніх образів у свідомості людини, тобто активізація уяви за допомогою слухових, зорових, смакових, нюхових,

дотикових відчуттів, а також їх комбінацій. Відтворивши у свідомості образи зовнішнього світу, можна швидко відійти від напруженої ситуації, відновити емоційну рівновагу.

Я можу навчити вас позбуватися неприємних спогадів, що посилюють стрес. Для цього ми виконаємо вправу на релаксацію: «Стирання негативної інформації з пам'яті». Сядьте зручно і розслабтеся. Заплющте очі. Уявіть перед собою чистий аркуш паперу, олівець, гумку. Подумки намалюйте негативну інформацію, яку хочете забути. Це може бути реальна картинка, символ. Подумки візьміть гумку і стирайте послідовно з аркуша паперу всю негативну інформацію. Уявіть у своїх грудях вогник добра, ніжності, любові. Уявіть, як він збільшується, його сила переходить у руки і вливається в долоні. Розплющте очі. Усміхніться».

Позитивне (оптимістичне) мислення послаблює емоційне напруження, допомагає знайти ефективне рішення і діяти відповідно до обставин.

Психологічний тест на професійну ідентичність «Туфлі для педагога»

«Знайдіть собі роботу по душі, і вам не доведеться працювати ні дня» — в мудрості цього висловлювання Конфуція нема ні краплі сумніву. Адже якщо ви любите те, чим займаєтесь, значить, виконуєте покладені на вас завдання із задоволенням. Головне — **знайти своє призначення** і перетворити його на роботу. В цьому вам може допомогти **проективний тест на професію**.

Для його проходження необхідно зосередитись на зображенні і, довго не роздумуючи, **вибрати пару взуття**, яка вам найбільше припала до ока. А потім ознайомитись з результатами **тесту**.

Перша пара

Якщо ваш вибір випав на босоніжки на каблукі, значить, вас можна вважати досить сильною і вольовою людиною. Ви не бачите перепон на шляху до досягнення мети. Саме тому вам ідеально підходять керівні посади. Краще за все обирати професію, де ви будете отримувати **процент від виконаної роботи**. Завдяки своєму працелюбству вам вдається мати приголомшливий результат в роботі. Це обов'язково відобразиться на зарплаті. Зверніть свою увагу на такі професії, як менеджер з продаж та адміністратор.

Друга пара

Червоні туфлі з відкритим носком вказує на те, що ви сильно сконцентровані на своїх цілях і бажаннях. Вам важливо мати впевненість в завтрашньому дні. Тому ви повинні шукати професію з **повним соціальним пакетом**. Лише маючи відмінний дохід, відпускні та лікарняні, вам вдається працювати на повну. Розгляньте вакансії в таких сферах, як бухгалтерія, викладацька діяльність, юриспруденція.

Третя пара

Вибрали босоніжки на танкетці? Що ж, ви дуже працелюбна і відповідальна людина, якій до душі **мультизадачність**. У вас чудовим способом поєднується творча и досить практична натура. До слова, ви командний гравець, якому не подобається працювати самому. Спробуйте зайнятися створенням проектів або організацією свят.

Четверта пара

Обрані вами «човники» говорять про те, що ви відрізняєтесь чуйністю і уважністю. Турбота про інших (стареньких, дітях, тваринах і не тільки) — це сенс вашого життя. Ось чому вам слід обирати **соціальну роботу**. Адвокатура, психологія і волонтерство — ті напрями, які ви можете розглядати як професійну діяльність.

Отже, є така притча

Приходить до батька молода донечка і говорить: — Батько, я втомилася, у мене таке важке життя, такі труднощі і проблеми, я весь час пливу проти течії, у мене немає більше сил ...

Що мені робити? Проте замість відповіді батько поставив на вогонь три однакових каструлі з водою. В одну кинув моркву, в іншу поклав яйце, а в третю насипав зерна кави. Через деякий час він вийняв з води моркву, яйце і налив у чашку каву.

- Що змінилося? — Запитав він свою дочку. - Яйце і морква зварились, а зерна кави розчинилися у воді, — відповіла вона.

- Ні, доню моя, це лише на перший погляд так... Подивися — тверда морква, побувавши в кип'ятку, стала м'якою і вразливою. Рідке яйце стало твердим. Зовні вони не змінилися, вони лише змінили свою структуру під впливом однакових

несприятливих умов – кип'ятку. Так і люди – сильні зовні можуть розклеїтись і стати слабкими там, де крихкі і ніжні лише тверднуть і міцніють.

- А кава?

- Це найцікавіше. Зерна кави повністю розчинилися в новому ворожому оточенні і змінили його – перетворили окріп в чудовий ароматний напій. Є особливі люди, які не змінюються в силу обставин – вони змінюють обставини і перетворюють їх на щось нове і прекрасне, отримуючи користь і знання ...

**Будьте завжди в ресурсі, бо якщо добре вам, добре і усім навкруги.
Бажаю міцного здоров'я, впевненості в собі, поваги до інших!**

Пам'ятайте - "Любов до себе - це початок роману, який триває усе життя" (Оскар Уайльд)

Підсумкова рефлексія «Я сьогодні на зустрічі...».

3 особливих питання для дітей та дорослих

Навички саморегуляції потребують постійного тренування одним із таких способів є 3 особливих питання, їх можна задавати самому собі (або дитині) в кінця дня або після уроків:

1. Що сьогодні відбулося нового, що тебе сьогодні здивувало?
2. Від чого ти сьогодні сумував?
3. Що принесло тобі сьогодні радість, задоволення, від чого ти був щасливий?

В ліцеї на уроках можна поступово розширювати питання:

1. З речі від яких ти злишся, як ти вважаєш, що допоможе тобі стати добрішим?
2. З речі яких ти боїшся найбільше (назви що допоможе тобі подолати страх).
3. З своїх сильних якості або суперсили?
4. З речі, які роблять тебе щасливими?

Гнів – послаблює вашу печінку.

Горе - послаблює ваші легені.

Занепокоєння - послаблює ваш шлунок.

Страх – нирки

Стрес - послаблює ваше серце і мозок